

Епископ Никодим Милаш –Свети Василије Острошки, Разјашњење једнога питања

СВЕТИ ВАСИЛИЈЕ ОСТРОШКИ

Разјашњење једнога питања из светитељевог живота

НАПИСАО

Е. Н. М.

Српска дубровачка штампарија,
Дубровник 1913.

Српска православна црква слави светога Василија Острошкога, као великог Божјег угодника, који је дјелима својим у својем животу заслужио вјечно блаженство, и пред Божјим пријестолом постао благи заступник свих оних, који му се молитвом обраћају. Између другога, српска православна Црква слави св. Василија и као „добляго вѣры православныя поборника, отгоняющаго отъ церкви еретическія горкія плевели“, као што је то речено у односној му црквеној служби.

Ово што српска православна црква казује о св. Василију, као поборнику православне вјере, српски народ прима и у срцу чува, као истину, која је објављена непогрјешивим гласом саме цркве, којему се безусловно мора сваки вијерни да покорава, те у молитвама својим св. Василију проси од њега, да би му, између другога, помогао и да остане сватда чврст и непомичан у православној вјери.

У новије доба ово учење цркве о св. Василију, као поборнику православне вјере, подвргнуто је било у српској јавној штампи сумњи. Догодило се то, јер иновјерци изнесоше из Светитељевог живота нешто, што би показивало, као да он није био у истини одан православној вјери, не само, него да се он за десет година прије своје смрти одрекао те вјере, и тако и умро. Ти иновјерци објавише неке старе листине, које се чувају у архиву римске конгрегације за вјерску Пропаганду, а које би то доказивале. Те листине *optima fide* дотични примише, и догодило се нешто, што ради могућих посљедица мора да забрине православну српску цркву.

Овај догађај у нашој српској цркви побудио ме, да лично прегледам и проучим оне листине. То сам учинио са онаквим интересом, какав изискује само питање и озбиљност његова. А пошто у свези са тим листинама стоје још и друге неке, које потичу из истога извора, то сам ја хтио да прегледам и проучим и ове. Ово моје проучавање свих тих листина, довело ме је, да о самом питању сасвијем друго мишљење добијем, него што данас у српској штампи влада, и да тврдо вјерујем, као и сва српска црква, да је св. Василије Острошки био истинити поборник православне вјере кроз сав свој живот. Само то моје проучавање оних листина, као и увјерење које сам од тога стекао, ја износим у овој књижици. А да би пружио могућност и другима, да сами прегледају и проуче оне листине, и по томе да просуде о

основаности мог увјерења, ја их у оригиналном њиховом тексту износим у додатку књижици овој. И сада ево приступам к дјелу.

*

Јакоб Коleti у VI тому дјела: *Illyricum Sacrum*, штампаном у Млецима 1800, а на стр. 315. биљежи, да су за вријеме латинског требињско-мрканског епископа Савина (1647-1661) калуђери требињског (тврдошког) манастира св. Богородице одрекли се православне вјере, примили римокатоличку вјеру и признали власт римскога папе. Ово да је извршио настојатељ (соeноbiарса) тога манастира, који да је пошао лично у Рим папи Александру VII, и у име своје и осталих калуђера да је свечаном заклетвом засвједочио покорност и послушност папи и римској цркви. Исти овај манастирски настојатељ да је донио за папу понизно писмо тадашњег епископа херцеговачког или црногорског (episcopi Hertzegovinae seu Montis Nigri) Василија и његовога брата, којим писмом оба брата обећавају, да ће на вијеке бити вијерни и послушни римском првосвештенику.

Послије ове биљешке, Коleti приводи из записника архива конгрегације de Propaganda Fide текстуално, шта је о томе догађају записао М. Alericius тајник конгрегације, и како је папа Александар милостиво примио оног манастирског настојатеља и изјаву што је он учинио о покорности папи и римској цркви у име своје, у име херцеговачког архиепископа Василија и свих требињских калуђера; и да у одређена времена имају долазити у Рим два требињска калуђера да у име манастира потврде своју свагдашњу покорност римском папи, и да ће за то добити на путни трошак седамдесет талијера, а за вријеме борављења у Риму, да ће имати стану згради конгрегације за Пропаганду. Овај запис приводимо у оригиналу у Додатку под бројем I.

У II тому издања Југославенске Академије у Загребу под насловом: *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium historiam illustrantia*, које је приредио Aug. Theiner, и које је штампано у Загребу 1875, а на стр. 160-161. налази се писмо од 25. априла 1661. папе Александра VII, управљено Василију архиепископу херцеговачком (archiepiscopo Hercegovinae), у којем писму папа јавља Василију, да је примио његово писмо, које му је донио игуман требињског манастира Кирил, хвали га за изјаву покорности римској столици и да ће му повољити колико може у свему, за што га је просио. Јавља му такође, да је по његовој жељи писао кнезу и сенату дубровачке републике и препоручио им и њега и требињски манастир. Уз то папа изјављује Василију своје саучешће у свему, што он и народ морају да трпе под јармом невјерника, и да ће му игуман Кирил казати остало, како и у чему му мисли помагати. Ово папино писмо налази се у Додатку под бр. II.

У истоме тому поменутог издања, а на стр. 161. налази се друго писмо истог папе, а под једнаким датумом, кнезу и сенату дубровачке републике. Каже им папа у томе писму, како се архиепископ Василије заједно са калуђерима требињског манастира обратио у римокатоличку вјеру и како зна, да ће им ради тога исти архиепископ бити милији, те им га препоручује, и да би настојали, како би се тај архиепископ и

онај манастир уздржали у послушности римској столици. Писмо је ово приведено под бр. III у Додатку.

Опет у истом тому реченог издања, а на стр. 201-202. штампано је на старосрпском језику писмо од 3. јануара 1671. из требињског манастира митрополита Василија заједно са манастирским настојатељем Атанасијом и осталим требињским калуђерима, папи Клименту X, у којем се писму спомињу добротинства према манастиру од стране папе Александра VII, и како је девет већ година прошло да манастир није добио никакву милостињу из Рима, те описујући хрђаво материјално стање манастира моли да им се пошаље милостиња; уједно увјерава, како су сви они послушни и покорни папи, и како ће се за то добротинство молити увијек Богу за његову светињу и за сву римску господу. Писмо се ово налази под бр. IV у Додатку.¹

О оном запису у архиву Пропаганде, што је Колети издао, нијесмо нашли спомена код српских писаца; али то смо нашли за она писма, која је Тајнер издао и која смо горе споменули.

Први је, у колико ми знамо, споменуо та писма покојни архимандрит Иларион Руварац у радњи својој: "О хумским епископима и херцеговачким митрополитима до 1766. године" штампаној у Мостару 1901. На стр. 20. те своје радње Руварац пише ово: „Године 1661. 27. Априла одговорио је папа Александар VII Василију Архиепископу Херцеговачком на писмо, које му је он по игуману требињског манастира Тирилу послао; а год. 1671. 3. Јан. писао је опет из манастира блажене Госпе у Требињу Василиј, митрополит Херцеговини и Захмији господину и господару Клименту десетом и свој осталој римској господи; но о тим писмима и о оном, што су о том Херцеговачком митрополиту писали Вук Ст. Караџић, и Н. Дучић и Филип Радићевић, не могу овде у Шематизму расправљати ...” На стр. 21. исте радње пише Руварац и ово: "Поменусмо, да је год. 1661. и г. 1671. из манастира Требиња писао (Василије) и слао писма у Рим."

Као што се види, Руварац спомиње само два од оних писама, што је Тајнер објавио а не говори о писму, којим папа Александар VII препоручује кнезу и сенату дубровачке републике архиепископа Василија и требињски манастир. Из онога, што је Руварац казао о дописивању архиепископа Василија са папама, и како је он то казао, не може се јасно разумјети, шта је он мислио о томе дописивању, и да ли је он то сматрао као ствар, која не подлежи никаквој сумњи; премда из оне кратке ставке на стр. 21. поменуте радње могло би се у неку руку извести, да је он у то дописивање вјеровао, и сматрао за доказану ствар, да је архиепископ Василије из манастира

---

¹ У рукописној збирци историјских догађаја, који се тичу Дубровника и околних мјеста, која је из друге половине XVIII вијека, и налази се у библиотеци францисканског манастира у Дубровнику (а која је означена насловом *Zibaldone* и има 5 дебелих укоричених свезака разного рукописа, највише абата Ивана Марије Матеји), преписано је ово исто писмо латинским словима. Година писма није означена; а нема на писму ничијега потписа, нити икаквог печата, било манастирског, било епископског, као што је ово у другим сличним писмима, на прим. на једној посланици 1654. из Морачког манастира папи Инокентију X, о којој даље говоримо.

Требиња писао оних година папама и та своја писма слао у Рим.

Послије Руварца, и позивљући се на Руварца, споменуо је исто дописивање данашњи острошки игуман Леонтије Нинковић у чланку: "Споменици манастира Острога", наштампаном у јунској свесци за 1911. годину цетињског књижевног часописа "Дан". Спомињући на стр. 86. књиге, како народ у околини манастира Острога прича, да је архиепископ и митрополит Василије стално живио у Острогу од 1651. до 1671. године, када се преставио, игуман Нинковић пише: "Ово народно предање стоји у опреци са документима, које имамо при руци. Год. 1661. априла 29. св. Василије прима писмо у Требињу а 3. јануара 1671. св. Василије пише писмо из Требиња, из манастира св. Госпође, као из своје резиденције и шаље га адресату (*a то је папи Клименту X*) по Атанасију, игуману требињског манастира. Ова су писма јасан доказ, да је резиденција св. Василија до његова престављења (29. априла 1671.) била у Требињу. У противном случају, нити би прво писмо било адресирано на њ, као митрополита херцеговачко-захумскога у Требињу, да му ту није била резиденција, нити би он 1671. писао писмо у Требињу и спремио га по игуману требињског манастира, да овај није спадао под његову каноничку јурисдикцију."

По овоме, како је то написао игуман Нинковић, бива, да је он потпуно увјерен о истинитости свега оног дописивања између митрополита Василија и римских папа, и то дописивање он сматра за доказне чињенице, да је митрополит Василије имао стално своју катедру све до смрти његове у требињском манастиру.

У истинитост тога дописивања и да је у то дописивање улазио непосредно митрополит Василије, изгледа да не сумња ни Др. Владимир Ћоровић. У својој радњи: "Херцеговачки манастири. I Требињски манастир (Тврдош)", коју је издао као сепаратни отисак из "Гласника земаљског музеја у Босни и Херцеговини" (XXIII. 4. 1911), на стр. 6-7. тог отиска он пише ово: "Требињски се манастир нарочито истиче у доба митрополита Василија Јовановића (1639.-1671.), популарног острошког светитеља, под којим су се 1651. спојиле обје херцеговачке митрополије. Због политичких прилика Василије је, заједно са босанским митрополитом Епифанијем и бањским епископом Исаијом, покренуо поново питање о унији православне цркве с католичком. Он је, на име, у традицији патријарха Јована, желио ослобођење Хришћана од Турака и видио је, да му је то могуће само помоћу католичких држава Аустрије и Млетака и упливом папиним. С тога, да би папу задобио за ту идеју, он жртвује своје досадање припадништво цариградском патријарху. Ту идеју њих тројица јавно истакоше 1648. године у доба кандијског рата."

Послије ове овако аподиктички изражене своје тврдње, др. Ћоровић на основу оне три исправе у Тајнера пише: "1661. је Тирид, игуман требињског манастира, однио папи Александру VII Василијево писмо, којим овај, увјеравајући папу о својој привржености, моли свету столицу, да препоручи манастир пажњи дубровачке републике и да им помогне против Турака. Дана 25. априла исте године одговорио је папа на то писмо, обећавајући и благосиљајући; исти дан писао је и дубровачкој републици. Он им у том писму вели, како *Basilius, archiepiscopus Hercegovinae cum suo*

monasterio trebinensi post agnitam orthodoxae fidei veritatem et huic sanctae sedi praestitam obedientiam vobis multo magis carus et acceptus sit, и како они у интересу цркве треба да настоје, да се ови (архиепископ Василије и требињски калуђери) уздрже и ојачају предусретљивошћу католика. Дана 3. јануара 1671. писао је Василије и игуман Атанасије "из манастира светије госпе" папи Клименту X, који је "крстјанска круна и дика и похвала" за велике "туге и невоље, које от проклетих Турака трпимо на ове стране за ове рати". Биједа је њихова велика: "не уздамо се", веле, "у другога него у господина бога и у тебе, свети оче." Гоњени су, пате, трпе и готово очајавају; моле се у манастиру пред крстом, што им га је послао папа Александар. Шаљу два брата Филипа и Симеона, да се поклоне папи и искажу свој јад. Из тога писма дознајемо, да је папа слао манастиру и новчане помоћи, које се за задњих девет година ради рата нијесу могле подизати. Мисија Филипова и Симеонова и сад, у главном, иде за тим. Труло им се, веле, увинуло на великој цркви, од великога потреса 1667, од кога је страдао Дубровник, оштећени су им парасури око цркве; у турској земљи треба много харча, "а ми немамо својих много башчин, него шчо просимо по земли, па се тијем помажемо." Помоћ им на то сигурно није изостала, и ако им стварна новчана биједа није била велика. Управо тих година куповао је владика Василије неке земље и обнављао манастир Острог. А број калуђера био је око 30, што ни мало не показује оскудицу манастира."

Ова посљедња опаска врло мало лијепу сијенку баца на чистоту побуда, ради којег је састављено било то писмо за римскога папу.

Ми ту опаску сматрамо оправданом, као што ћемо то даље напоменути. Али независно од тога, а исто и од онога, што је г. писац казао о оним исправама из Тајнерове збирке, заинтересовало је мене много оно, што је рекао ту о колективном дјеловању 1648. године митрополита Василија, оног босанског митрополита Епифанија и оног бањског епископа Исаије, у питању уније православне цркве са римокатоличком црквом. А заинтересовало ме ово с тога, што сам ја прије неколико година имао прилике да се бавим тобожњом превјером управо оне 1648. године тројице српских владика, који су се онако исто звали, и између којих један, Исаија, имао је једнаки наслов, док друга двојица, Василије и Епифаније, означени су били са друкчијим насловима. О тој превјери ја сам доста опширно говорио, и то у својој радњи: "Православна Далмација" (стр. 190-203), и ту исказао мишљење, да она превјера није ничим доказана, и да ћу је сматрати измишљеном и дакле неистинитом све дотле, док се то непорјецивим историјским фактима не докаже. Саму исправу о тој тобожњој превјери ја сам, заједно са биљешком о истој превјери Колетијевом објавио у српском пријеводу у поменуто; својој радњи (стр. 190-193), а у Додатку под бр. V приведена је она у оригиналу, јер заслужује да се прочита. А пошто је овдје г. писац споменуо истовјетан догађај из исте године, и тиче се тројице српских владика, који се истим именима зову, то ћу једнако мишљење ја имати и о овом "питању уније православне цркве с католичком", које *поново* покренуше поменута три српска владике.

На допуну пак онога, што је пок. Руварац на поменутом мјесту казао, да су о митрополиту Василију писали Вук Ст. Карацић, Никифор Дучић и Филип Радичевић, имам опазити, да ни један од те тројице није ништа споменуо о оном дописивању између митрополита Василија и римских папа. Није о томе споменуо ни Филарет (Святые южныхъ Славянъ, Черниговъ 1865. Отд. I.), а ни Голубински (Краткій очеркъ исторіи правосл. церкви, Москва, 1871, стр. 672), гдје говори о митрополиту Василију. Мартинов (Annus ecclesiasticus graeco-slavicus, Bruxelles, 1863. pag. 316) спомиње Василија, црногорског испосника, да је год. 1648. дошао у Црну Гору и сазидао себи ћелију у неприступачном мјесту и ту проводио свети живот. О Василијевој превјери овај руски језуит не каже ништа, премда му је и била ту згода, јер у истој биљешци говори о црногорском владици Мардарију, који је слао 1640. своје посланике у Рим, да изјаве његову покорност и послушност папи Урбану VIII и римској столици.

Мартинову овом, као што се види, није ништа било познато о дописивању између папа и митрополита Василија; али је зато ово познато другим новијим римокатоличким писцима, који се тијем ускористише у своје сврхе. Споменућемо само једнога, а то је фра Мијо Вјенцеслав Батинић, од бољих између многих фратарских писаца. У својој радњи у двије свеске: Djelovanje Franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vjekova njihova boravka (Zagreb, 1881. 1883.), а на стр. 131-133. друге свеске овај фра Мијо пише ово: „Franjevci nisu prestajali širiti kraljevstvo istine. Upravo g. 1661. povrati se u crkvenu zajednicu Vasilij arhiepiskop hercegovački i zahumski, a s njime kalugjeri Sv. Gospodje u Trebinju, izaslavši u Rim igumana Ćirila, da bi uvjerio sv. stolicu o iskrenosti svoje odluke i sinovskoj privrženosti, te da sredstvom iste sv. stolice bude preporučен pažnji dubrovačke republike. Papa Aleksander ljubezno ga prigrlji, i poslavši mu dragocieni križ, čašu i obilnu milostinju, pisa Dubrovčanom, neka bi rečenog Vasilija i njegovu braću u svem podupirali, tiem više, što su im sada i katoličkom vjerom postali sjedinjeni. Ovi odnošaji dulje su potrajali nego svi dosadanji u tom pogledu učinjeni pokusi, da se naime Slavjani грчко-iztočne crkve pripoje sv. stolici rimskoj, tomu stožeru kršćanskog jedinstva. Tomu nam je sjajnim dokazom i Vasilijev list, pisan dne 3. siečnja 1671, te poslan papi po jeromonasih Filipu i Simeunu, a naslov sam svjedoči, koliko su stalni bili u pravovjerju, te glasi: "Iže višnjago Boga promišljeniem vsepreosvjaštenomu i Bogom izabranomu, i apostolom ravnoprestolnomu pastiru općenomu svetije vjeri krstianske, svetog Petra namjestniku, i vaselenskom učitelju, nastavnikom nastavniku, oцем ocu, nadahnutom svetago Duha, izbranomu gospodinu i gospodaru Klimentu Desetom papi." Iza toga posve sinovnim pouzdanjem priča "namjestniku Petrovu", kako su se za poslednjeg rata potucali, po gorah i špiljah se krili, te kako je mnogi od njih bio uboden, nmogi obješen, a nјeki bili i na kolce nabijeni; nu ipak da su se sada u manastir skupili, ter da se mole pred krstom od pape Aleksandra poslanim, za mnogo ljeta i slavu sv. otca, i da posvetilišta čine "plemenitom čašom" takodjer iz Rima darovanom. I budući nisu mogli dok je trajao rat nikoga poslati do sv. stolice, da odanle donese milostinju, koju im je papa bio odredio, pak stoga sada šalju svoje izaslanike, moleći, da im se isti milodar

podieli, "ere nam se na velikoj crkvi trulo uvinulo i oko crkve parasuri poukidali od trešnje... i u Turskoj mnogo harča trebate, a mi ne imamo svojih mnogo baština, nego što prosimo po zemlji, te se tiem pomažemo, a sveto pismo kaže, svetu crkvu ne ostaviti, koja je bila čuvana po mnogo zemlje." - Dočim nam ova izprava svjedoči, da je spomenuti Vasilij sa celim trebinjskim manastirom ostao vieran katoličkoj crkvi i jošter gojio najnježnije osjećaје prema glavaru kršćanstva, koje je ovaj sjajnim dobrotvorstvom podržavao, te dočim nam ovo isto pismo razsvjetljuje muke hercegovačke braće, primietit nam je da je ovomu raspoloženju i stalnosti arhiepiskopa Vasilija mnogo, ako ne sve, doprinosa bosanski franjevac fra Ivo." О овој "вјерности католичкој цркви" требињско-никшићког митрополита Василија, коју с таквом помпом приказује овај фра Мијо, освједочени су данас сви римокатолици, за које је св. Василије Острошки био прави и освједочени унијат.

Ако сада прикупимо све оно, што нам казују оне исправе, које Колети, и после њега Тајнер, објавише о митрополиту Василију, и што по тим исправама рече новија штампа, тад добивамо о истом митрополиту и о његовим односима ка римској столици ево ово:

У другој половини XVII вијека, и посебно у почетку 1661. године, или у другој половини 1660, херцеговачки митрополит Василије Јовановић, који је становао редовно у требињском манастиру св. Богородице, послао је папи Александру VII у Рим игумана истога манастира Кирила, да у име његово и требињских калуђера, којих је било око 30 на броју, изјави своју, свога неког брата и свих калуђера свагдашњу покорност папи и римској столици, и у исто вријеме да прикаже папи и његовој курији хрђаво материјално стање требињског манастира услијед непрестаних нападаја на манастир од стране Турака, и да моли за помоћ, како би се таквом стању манастира доскочило, уједно и да би папа препоручио кнезу и сенату дубровачке републике, да би штитили и помагали манастиру. Папа је одмах уважио ту молбу митрополита Василија, похвалио га за изјаву његове покорности и послушности римској столици, послао манастиру богате дарове и односну новчану помоћ, и обећао, да ће то чинити и унапријед, ради чега треба да у одређена времена долазе у Рим по два требињска калуђера; и посебним још писмом препоручио је дубровачком кнезу и сенату, како самог митрополита, тако и требињски манастир. То је било у априлу 1661. године. После тога, за девет година манастир није ништа примио из Рима, и тада митрополит Василије одлучи писати опет тадашњем папи Клименту X, и у односном писму приказује папи лоше материјално стање 22 манастира, напомиње му обећање папе Александра VII. да ће помагати манастир, и моли га, да би послао милостињу манастиру, коју за толико година није примао; изражава митрополит Василије у томе својем писму још јачу но прије приврженост, покорност и послушност папи и римској столици, и да ће увијек за папу Бога молити. Ово друго писмо Василијево датирано је у требињском манастиру у јануару 1671, дакле за не пуна четири мјесеца пред Василијеву смрт. Исправе не кажу, да ли је папа шта одговорио на ово Василијево писмо и да ли је послао новаца или дарова

манастиру.

Ово је у суштини све, што нам приказују оне четири штампане исправе о дописивању између митрополита Василија и поменутих римских папа. По овоме испада, да *једини* побуд, ради којег се Василије обраћао Риму и изјављивао своју покорност и послушност римској столици, било је то да би требињски манастир добио материјалну помоћ из Рима, јер да је манастир био сиромашан и оскудан у средствима за своје издржавање. О каквом другом побуду за то, који би био покренуо митрополита Василија да се обраћа папи и да му јерархијску своју потчињеност изјављује, нема у реченим исправама ни једне саме ријечи. Ту се спомињу невоље, које је требињски манастир претрпио и трпи од Турака, али се не каже, да би папа имао помоћи, да се ради тих невоља манастир ослободи од Турака и да би требало радити, да се одузме испод турске власти требињска област и да се придружи каквој хришћанској држави, као што се о ослобођењу српских земаља од Турака настојало крајем XVI и у првој половини XVII вијека. Невоље се оне спомињу само ради тога, да би се показало папи римском, како је требињски манастир много осиромашило, те се најумиљатије моли папа, да би и сам помогао и Дубровчанима препоручио, како би се манастир тога сиромаштва ослободио и добио могућност да буде у онаквом благодатању, као што му приличи. Па да би се то постигло, оне исправе кажу, да је митрополит Василије не само признао над собом и требињским манастиром папину власт, и према томе одрекао признање над собом власти законитог му православног црквеног старјешине, српског пећског патријарха, него уједно увјерио папу, како одавна он и требињски калуђери у својим молитвама спомињу име римскога папе, као свог јединог црквеног старјешину.

А сада питамо ми, је ли то све могло баш у истини тако да буде? Да ли се може допустити и усвојити, да је митрополит Василије, ради онако прекарне, да се најблаже изразимо, сврхе, одрекао се припадништва православној цркви, да је он онако олако погазио заклетву своје вјерности тој цркви и *поунијатио се*?

Прије но што одговоримо на ово важно и врло деликатно питање, морамо се осврнути на једну исправу од 1654. године, дакле за времена митрополита Василија, а која се тиче једнога мјеста, које је спадало под непосредну његову епархијску јурисдикцију. Та је исправа на старосрпском језику, и налази се у архиву конгрегације Пропаганде у Риму у једном свеску са насловом: *Lettere antiche, Bulgaria e Servia* (Vol. 220. f. 286), а која, мислимо, још није била штампом објављена. Садржи та исправа посланицу, коју је поменуте године један црквени сабор у Морачком манастиру послао римскоме папи Инокентију X. Сама посланица наштампана је у Додатку под бр. VI.

Посланица почиње са највећим славама поменутоме папи "апостолском намјеснику и сапрестонику великог и врховног апостола Петра, светом, сјајном и најсвјетлијем просвјетитељу западних и источних цркава", и сличним славама "свему великоме сабору свете и апостолске саборне римске цркве." Пише тада у посланици, како су више пута држани били при Морачкој цркви сабори епископа, игумана и

калуђера, и како су жељели са тих сабора да пошљу посланике, који би се поклонили "великом апостолском престолу", али како нијесу могли то да учине, јер су им увијек Турци пријечили; исто као што то није могао да учини ни Пајсије, епископ "од арбанашких земаља", којег Турци уморише, а који је епископ одређен био од патријарха Гаврила, да пође у Рим и да се мјесто њега поклони папи. Сада им је згода да то учине кроз *Павлина*, који је од папине стране дошао у њихов манастир, и који ће му описати све, како им је. Послије овога пише у посланици, како се речене године, *а по патријарховој наредби*, састао при Морачкој цркви велики сабор под предједништвом ваљевског епископа Јевтимија, а уз учешће "гардијана" Ананије, многих калуђера и многога народа "кршчјанског". Затијем се ту говори, како се на сабору жалило, што су их отргнули "од врховног и најпрвог пастира свега свијета и васељенског црквеног учитеља", те их лишили сваке просвјете. Напомиње се даље, како су сви бивши српски сабори били увијек вијерни римскоме престолу, те исту вјерност му и овај сабор засвједочава, и тада моли се у посланици папа, да им пошаље учитеље и "станпарију" и свештене књиге, како је то учинио за Малу Русију и тијем помогао Русима. На крају казује се, како по патријарховој наредби шаљу у Рим два своја посланика "редовника гардијана Максима и Циртириона", да се поклоне папи и свему његовоме сабору; и да би и сам патријарх послао био једног свог епископа, да се папи поклони и прими његов благослов, али то није могао сада да учини, јер је по ћесаревој наредби морао поћи у Русију.

На посланици нема ничијега потписа, него на крају налази се мали печат са именом епископа Јевтимија. Стоји затијем биљешка, да је сабор овај био 1. децембра 1162. године од створења свијета, а то је 1654. од Христовог рођења (премда је у посланици ова посљедња година означена са 1652). Послије ове биљешке налази се опет други печат, и то манастира Мораче.

О овоме сабору у Морачком манастиру зна се до данас само толико, колико је у тој посланици казано, јер о томе нема спомена ни у православним, ни у латинским писменим изворима, који су до данас објављени. Према сврси својој посланица је вјештом руком састављена, и по спољашњем њеном облику и по именима, која се у њој спомињу могло би се помислити, да се онај сабор поменуто године у истину састао у манастиру Мораче и ону своју посланицу у Рим послао. Да разгледамо мало поближе ту посланицу.

Да је прије оне године Пајсије био владика у оним странама, то је истина, јер то свједочи синђелија патријарха Гаврила, који је после Пајсијеве смрти предао епархију никшићку са Морачом 1651. године митрополиту Василију, до тада само требињском. Може бити истина, да је тада био у Морачком манастиру игуман, или као што је у посланици казано "*згардијан*" Ананије, који је у младим годинама био у истом манастиру архидјакон и тајник патријарха Јована, као што то казује његов потпис на писму од 13. децембра 1608, послатом од истог патријарха из тог манастира Херцегу Емануилу савојском. Може бити и то истина, да се у оно вријеме нашао у истом манастиру и некадашњи ваљевски владика Јевтимије, за кога се зна, да

се скитао по разним странама и недозвољеним се средствима служио да добије ужичку епархију. Може бити истина и оно, да су двојица "гвардијан" Максим и још неки други калуђер намијењени били да пођу у Рим папи се поклонити. Истина је и то, да у то вријеме није био у српским земљама патријарх Гаврил, него је био у Русији. Али није истина све остало, што пише у посланици о томе патријарху, као да је он нагињао унији са Римом, да је хтио сам у Рим да пође да би се поклатио папи, и да је он издавао наредбе подручним му српским епископима, да сазивају епархијске саборе, са којих да би се слале папи изјаве покорности му и послушности. Добро је позната дјелатност патријарха Гаврила, којег је православна црква уврстила у број својих светитеља, да би се могло и само помислити, да је све истина оно што о њему каже посланица.² Али што је у посланици потпуна истина, то је оно што казује о фратру Павлину, за којег спомиње да је папин изасланик, и да је он имао лично извјестити конгрегацију Пропаганде о стању римокатоличке вјере у оним српским странама. О овоме фратру има више података у поменутој рукописној збирци историјских догађаја, који се тичу Дубровника и околних му мјеста, и ту бива хваљен тај фратар за његову "ванредну ревност, коју је развио у ширењу католичке истине у Црној Гори и оближњим земљама (lo straordinario zelo, che spiegó nella propagazione della cattolica verita nel Montenegro e paesi vicini)", и посебно се истиче рад његов у томе правцу за вријеме црногорског владике Мардарија Корећанина (1638-1659), и затијем, како је исти фратар успио обратити у околним мјестима многе "шизматике" у римокатоличку вјеру. Искључивом настојању Павлина и помоћника му трогирског каноника Франциска Леонардовића има се приписати, што се црногорски владика Мардарије одрекао православне вјере и приступио римској цркви. За ово је Павлину у неколико спремио био земљиште старији један фратар, фра Фрањо Антун Бертућевић, који је под конач XVI вијека наговарао црногорског владика, "бискупа" Херуфина, да буду сви "добри и послушни светој римској цркви", и тај "бискуп" Херуфин објављује то 15. јуна 1595, и да свако може дати потпуну "виру" томе што он пише.³

Догађај о Мардаријевој превјери приказао је Колети у *Шугисум Sacrum* (VII, 128-129). Послије обичне биљешке о том догађају, ту је наштампано најприје писмо Мардаријево папи Урбану VIII, у којем писму тај владика изјављује безусловну покорност своју и послушност римскоме папи. Писмо је на латинском језику, и та околност води нас у искушење да посумњамо, да ли га је Мардарије и прочитао; а написано је оно у чистом куријалистичком римском стилу, који показује вјешто перо лица, које га је састављало. Послије тога писма штампан је одговор Мардарију истога папе од 12. маја 1640. године, који га хвали, што је ступио у заједницу са римском

² О српском пећском патријарху Гаврилу: *Ил. Руварац*, О пећким патријарсима. Задар, 1888. стр. 67-76. Е. Голубинский, Краткий очерк истории православных церквей болгарской, сербской и румынской. Москва, 1871. стр. 480-482. Архиеп. Филаретъ, Святые южныхъ Славяъ. Черниговъ 1865, II, 79-82.

³ *Др Алекса Ивић*, Неколико ћирилских споменика из XVI и XVII века. Загреб, 1912. Стр. 7.

црквом, и препоручује му, да буде у томе увијек сталан и да настоји, да се и сав народ обрати у римокатоличку вјеру, а особито да гледа, како би се и *пећски патријарх* "обратио од лажу ка истини, и из шизме прешао у заједницу са римском црквом." Ове двије исправе, ради особености њихове и да се види сличност у писању са оном морачком посланицом, приводимо у Додатку под бр. VII и VIII. У православним писменим изворима не спомиње се о овом догађају са владиком Мардаријем; али исти догађај није од православних историографа ни оповргнут, а по злом мишљењу, које и данас влада код православног црногорског народа, може се слободно држати, да је истинит.⁴ У осталом, да та Мардаријева превјера није имала никаквих посљедица за православно вјеру у Црној Гори, то је историја доказала.⁵

Зашто смо овдје споменули овај догађај са црногорским владиком Мардаријем, видјеће се даље. А сада се опет повраћамо на ону морачку посланицу папи.

Рекосмо, да по форми, како је та посланица састављена и по именима, која се у њој спомињу, могло би се сматрати, да је она у истину посланица једног сабора, који је речене године био у Морачком манастиру, и дакле да се заиста и састао онај сабор. Ово би се могло и признати, само што би у таквом случају требало, да могу то да потврде други односни историјски податци, и кад би то могли допустити јерархијски захтјеви, који условљују сваки црквени сабор, а особито сабор са онако свечаним апаратом, како је приказан овај сабор у оној посланици. Међутијем за овај сабор ово посљедње сасвијем оскудјева, и независно од тога, што нема у никаквом историјском извору ни нај даљег трага о томе, да би се оне године, какав црквени сабор састајао у манастиру Морачи. На оно предсједништво у сабору поменутог у посланици авантуристе, за каквог је познат онај ваљевски епископ, Јевтимије, сувишно је и заустављати се. Доста је погледати само, како о томе говори сама посланица. Али са јерархијског канонског гледишта питамо: како то, да се могао онакав *унијатски* сабор састати 1654. године у знаменитом по својој прошлости, и знаменитом у обрани православља Морачком манастиру, кад се зна, да је Морача, заједно са Планом, Колашином и Никшићем, спадала још од 1651. године под непосредну јурисдикцију митрополита Василија, а да о томе сабору ништа не зна законити манастирски архипастир, нити да се у саборској посланици бар име његово спомене? Кад би се допустило и не могуће, то јест, да се сабор састао по наредби патријарха Гаврила, који се у осталом од дуго времена прије тог вајнога сабора налазио далеко у иностранству, зар се може и помислити, да би се сабор могао састати без непосредне дозволе надлежног епархијског епископа и да без његова знања тај сабор гласује нешто противу православне цркве и да подноси адресу покорности једном иновјерном црквеном поглавици, и то управо у оно доба, кад тај исти епархијски старјешина, митрополит Василије, највише се бори и настоји, да на

Comment [Ognjen1]: stoj

⁴ Испореди: П. Ровинский, Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ. С. Петерб., 1888. I, 496-497.

⁵ Види: Дм. Бакичъ, Черногорія подъ управленіемъ владыкъ (Журналъ. Министерства народнаго просвѣщенія. Августъ 1878. стр. 269-270).

другој страни његове јурисдикцијске области сузбије покушаје уније са Римом? Кад ово узмемо у обзир и уједно помислимо, да је код разних агената римске Пропаганде права манија тада била, да приказују Риму, како се мал не сав српски народ заједно са својом јерархијом поунијатио, као што нам то између другог најбоље свједочи онај познати нам фантастични извјештај Пропаганде од 1648. године, кад је један сами агент Пропаганде тобоже успио отргнути од православне цркве и придружити Риму неколика српска епископа и мноштво свештенства и народа, тада се са пуно увјерења може утврдити и рећи, да онога сабора у манастиру Морачи у децембру 1654. годиненијеникако било, него се оне године у том манастиру или у његовој околини налазио неко, коме се ради своје сврхе хтјело приказати римскоме папи, како дјело обраћења у римокатоличку вјеру, које се тобоже у оним српским странама било извршило прије неколико година, стоји чврсто, и како је непомична у тим странама оданост свештенства и народа римскоме папи. Тај неко, коме се то хтјело, није био нико други него онај исти папин посланик, фратар *Павлин*, чије име спомиње она тобож саборска посланица, и који је имао да лично извијести папу у Риму о вјерским приликама у оним земљама.

Овај Павлин прије 14 година успио је био, као што знамо, обратити црногорског владика Мардарија у римску вјеру и привољети тога Мардарија, да управу познато нам своје писмо римском папи, на које му је овај одвратио оним такође познатим нам писмом. Римска курија са папом на челу заносили су се, као што знамо, тим обраћењима српских владика и народа, о којима су их извјештавали дотични агенти Пропаганде, а штедри су били у издавању својих похвалних писама.

Али су у исто вријеме почели били скептички гледати на те разне извјештаје, особито од када су дотични папини нунцији из разних главних мјеста стали упозоравати курију, да између оних агената има доста и варалица, који лажу и који варају Рим, само да себе новчано користе и да се прикажу Риму, као врло важне и упливне личности. Од Мардаријева обраћења у римокатоличку вјеру прошло је било доста времена, а међутијем никаквих вијести није Рим више добивао од њега, нити је знао о резултатима тога обраћења у Црној Гори, као ни о томе, шта је онај владика урадио са српским патријархом и са патријарховим обраћењем, као што је то папа Мардарију препоручио био. Да би о томе обавјештена била римска курија, и уопште о стању римокатоличке вјере у оним земљама, она пошаље истог Павлина у те земље, да их обиђе и затијем односни извјештај поднесе. Павлин је морао да послуша наредбу, тим прије, што је у ствари он лично био заинтересован. Дошао је он и зауставио се негдје у околини манастира Мораче; али је одмах видио и освједочио се, да у оним предјелима нема ни трага од римске вјере. Истину тога он није смио да саопшти Риму, јер на посљетку на њега је падала сва одговорност за неуспјех. Требало му је тада нешто смислити у своје оправдање, и он је смислио сабор, и тај сабор одмах у својој глави и саставио.

Наишао је тај Павлин на оног владика авантуриста Јевтимија, кога му обећањима није било тешко сломити, и од њега измамио му печат; нашао је два три безначајна, а

по свој прилици и неписмена калуђера, и од њих измамио печат манастира Мораче, и тада саставио у својој глави некакав сабор, и у име тог измишљеног сабора сам саставио за папу саборску посланицу, коју су имали тобоже да понесу у Рим два морачка калуђера, а коју је међутијем сам он понио. Да је исти Павлин саставио посланицу, види се из ријечи западно-словенскога кова, што су ту употребљене и уопште из стилизације саме те посланице, исто као и из сличности њезине у форми са познатим нам писмом владике Мардарија папи Урбану VIII. Рекосмо, да је печате за посланицу по свој прилици измамио Павлин од оног Јевтимија и од морачких калуђера, или од оног игумана Ананије; али може бити то и друкчије. Може бити да је Павлин имао и фаличне печате. Ми смо горе споменули, како су папини нунцији из разних престоничких мјеста упозоравали римску курију на неке агенте Пропаганде, који да су пуки варалице. У истој Тајнеровој збирци наштампано је једно писмо нунција Салваго из Граца, којим извјештава у Рим кардинала Боргезе о разним агентима Пропаганде, како не треба тим људима вјеровати, јер су "химеричне измишљотине све оне ствари, које они приказују о дотичним странама у Босни", и како он има у својим рукама "фаличне печате, којима се они служе да добију од дотичних кнезова новаца, доказујући, како су они у стању да подигну устанак у свој Босни противу Турака."⁶ Зар није могао и онај Павлин имати фаличне печате и оног Јевтимија, исто и морачког манастира? А ми већ познајемо још из Мардаријева времена тога фратра Павлина, као врло окретног човјека, који је врло добро знао свој посао.

Ми смо се мало подуже зауставили на овој посланици тобожњег сабора у Морачком манастиру, јер је она из доба кад је владиковао митрополит Василије и тиче се једнога манастира, који је био под његовом старјешинском влашћу; а и зато, што нам је иста посланица пружила много разјашњења за наше питање. Чудо, што ни Riceruti, ни Coleti, па ни Theiner, који су марљиво прегледали архив Пропаганде, а ова два посљедња штампали из тога архива и такве акте, који су по себи од врло незнатне вриједности, нијесу нашли за сходно да се осврну на ову посланицу и да је објаве. Или су ваљда и сами разумијевали, да је и она онаква "химерична измишљотина", као и све оне друге, о којима је онај нунције писао римској курији, а које се тичу тобожњих великих обраћења православних Срба у римокатоличку вјеру! И последице овога враћамо се опет на оно дописивање између римских папа и

---

⁶ Ту се спомиње и фратар Доминик Андријашевић, велики конфидент требињског митрополита Висариона, с којим ћемо се даље упознати, и за тог фра Доминика нунције пише: "I sigilli falsi sono in man mia, dei qualli è opinione che si sia servito per haver danari da questo precipite sotto pretesto di far sollevare la Bosina"; пак спомињући друге, који су се на изгледу бавили послом ослобођења хришћана од Турака, каже: "tutte le cose che trattano di quelle parti di Bosina, erano chimeriche pure inventioni del frate sudetto per haver danari." Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*. II, 108. Испореди о истоме фратру у збирци, коју је издао у Сарајеву *Dr. Karlo Horvat*, *Novi historijski spomenici za poviest Bosne i susjednih zemalja (iz rimskih arhiva)*. Spom. 109. Str. 118-120. С овим фра Домиником сретћемо се још у овој нашој радњи.

митрополита Василија.

Казали смо, да сумњамо у истинитост оног дописивања, и да ћемо га сматрати аутентичним само у таком случају, ако се то докаже каквом савременом историјском чињеницом или каквом историјски поузданом исправом. Ми потпуно вјерујемо, да све оне исправе постоје у архиву Пропаганде у Риму, исто као што немамо никаква разлога да не вјерујемо у аутентичност она два писма 1661. године папе Александра VII митрополиту Василију и дубровачкој републици. Али, на основу свега што знамо, и што ћемо даље још навести, ми поричемо, да се поменуте године, а још мање 1671, обраћао писмено папама митрополит Василије.

О првом писменом обраћању Василија папи Александру VII. ми знадемо само из оног папинога писма од 25. априла 1661. године. Никакав други историјски податак о томе не постоји ни у православним ни у латинским изворима. Колетијева биљешка о томе црпљена је из архива Пропаганде, дакле из истог извора, из којег је то узео и Тајнер. А што је главно, не постоји ни оно писмо, које би митрополит Василије био писао папи, те не можемо знати ни шта, ни ради чега би то био управо писао Василије. Из папинога писма не може се то јасно разабрати, јер изгледа, да је папа највише дознао о приликама требињског манастира из онога, што је од игумана Кирила чуо (*eumque audivimus*). Али има једна врло важна околност, која све ово лијепо расвјетљује.

Некадашњи архимандрит Острошкога манастира, Никодим Раичевић, причао је пок. Вуку Ст. Караџићу још за Вукове младости, више ствари из живота митрополита Василија, а између осталих и то, да је "из манастира Острога владика Василије владиковао Херцеговцима 15 година",⁷ све док није умро. Свети Василије умро је 29. априла 1661,⁸ и по томе од 1656. он је становао у манастиру Острогу, односно у Оногшту, епархијској столици, и од туда управљао црквом цијеле Херцеговине. Значи тада, да митрополит Василије није био 1661. у требињском манастиру, и досљедно није могао те године слати из тога манастира никаква писма. Ово казивање поменутог Острошког архимандрита Никодима потврђују догађаји и црквено-народне прилике XVII вијека.

Као што је познато, крајем XVI. вијека била је пренесена катедра некадашње стонске епархије из Петрова манастира на Лиму у Светобогородичин манастир у Требињу. Први је митрополит у Требињу био око 1592. године Висарион. Овај је митрополит заједно са тадашњим српским патријархом Јованом (1592-1614) радио и настојао о ослобођењу српскога народа од Турака, те су се ради тога обраћали и слали посланства западним појединим владарима, да би томе помогли, а обраћали су се и римским папама, који су у међудржавним питањима имали тада велики

⁷ Види: Скупљени граматички и полемички списи *Вука Ст. Караџића*. Београд, 1896. Књ. III. Стр. 432.

⁸ *Л. Стојановић*, Стари српски записи и натписи. Београд, 1902. I, 407. *Н. Дучић*, Књижевни радови II, 21.

уплив. Позната је грозничава дјелатност у томе папе Климента VIII. Одазиви томе настојању српских патриота од стране дотичних владара и од стране римских папа, били су сасвијем различни, према разлици интереса код једних и ко других: за прве су били мјеродавни политички интереси, а за друге интереси црквени. Владари обећавали су Србима, да ће нешто учинити, али на крају крајева нијесу учинили ништа, и напустили су српски народ његовој судбини. Али нијесу напустили тај народ римски папе. Ускористили су се они том приликом, да би тај народ, а на првоме мјесту његове црквене старјешине, привукли себи у вјерском односу и одбили их од православне цркве. Безброј је папских писама, што је до сада штампом објављен, а која о томе свједоче. За вријеме, о којем говоримо, довољно нам о томе казује писмо поменутога папе патријарху Јовану од априла 1598.⁹ и друго његово писмо од истога мјесеца слиједеће године истоме патријарху и гореспоменутоме митрополиту Висариону.¹⁰ За наш задатак ми дајемо особиту важност овом другом папином писму, и с тога вадимо из тога писма ово што слиједи: "Si vos," пише папа, "vestraram animarum salutem vere desideratis coram eo, qui scrutator est cordium, si ecclesiam Romanam, omnium ecclesiarum caput matrem et magistram agnoscitis, et eam catholicam fidem, quam eadem ecclesia ab initio nascentis ecclesiae semper docuit et docet, omni ex parte recipitis et denique summum Romanum pontificem, beatissimi Petri apostolorum principis successorem, cujus nos locum et auctoritatem, meritis licet imparibus, tenemus, et Christi domini in terris vicarium et ejusdem universalis ecclesiae visibile caput confitemini, eique omnem obedientiam adhibere ac reddere parati estis, profecto vos, ut fratres nostros et membra nostra in Christo, libenter complectemur; nihil enim ardentius expetimus aut quaerimus, quam animas Christo lucrari et sanctam ecclesiam, gratia Dei adjutrice, adunare et pacificare. Vos autem errores et schismata abjicere et detestari oportet, et fidem catholicam, quam diximus, corde credere ad justitiam, ore autem profiteri ad salutem, et ex formula, quam haec sancta apostolica sedes praescripsit, in qua nos, tametsi indigni, Spiritu Sancto tamen auctore ecclesiae catholicae praesidemus. Nullae vero temporum acerbitates nullae inimicorum insidiae impedire vos possunt, quominus cordeperfecto, in unitate fidei et in spiritu caritatis Christi nobis et Romanae catholicae ecclesiae adhaereatis, extra quam non est salus, nam totum hoc negotium spirituale est, et ex libera voluntate pendet. Oramus autem Deum pacis et salvatorem nostrum Jesum Christum, qui ecclesiam sanctam sibi suo sanguine acquisivit, ut cor vestrum suae divinae gratiae lumine illustret, ut depulsis omnibus errorum tenebris sitis filii lucis et nobiscum in luce veritatis et caritatis ambuletis, ipso Patre luminum auxiliante."

Као што се види, папа овдје и одвећ јасно казује шта хоће. На страну питање о ослобођењу од Турака, на страну и све друге ваше земаљске невоље, него ви одредите се источне шизме и признајте власт римскога папе, јер то мора бити ваш главни задатак, то каже у овоме писму папа и патријарху Јовану и митрополиту Висариону.

⁹ Theiner. II. 90-91.

¹⁰ Theiner. II. 92-93.

На овај и овакав папин позив патријарх Јован није се ни осврнуо. А да би одбио од себе и сваку помисао ма кога било, да би он и српски народ под цијену превјере примили какву помоћ за ослобођење од турског јарма, патријарх са велике народне скупштине у Морачком манастиру у децембру 1608. пише савојском херцегу Емануилу, којег је народ вољан био да прими за свога владоца, да ће га сви радосно примити, али да мора претходно засвједочити писмено у име своје и својих насљедника, да ће штovati слободу православне вјере и православних црквених обреда. Овако каже то патријархово писмо оном савојском херцегу по тексту тога писма, које је наштампао пок. Ил. Руварац из руског часописа „Исторический Вѣстник” год. 1889.¹¹ Још је јасније и одрјешитије поменути услов истакнут у автолиитографисаном тексту браће Доуен у Турину тога писма. Ту патријарх Јован моли Херцега, "да учини један привилегиј сврх закона и православне вјере наше с клетвом сврх четири евангелија и на частному кресту, потписано твојом руком господском, и такођер от твојијех синова принципа, да буде увијек за велику вјеру; зашто у наше стране никако нећемо ни језуита ни никога другога, који би пук христјански обраћао на закон римски, зашто потле би могло бити велика скандала међу народ".¹²

Али није тако, као патријарх Јован, поступио митрополит Висарион. Прилике требињске области, гдје је тај митрополит имао своје сједиште, а која је спадала у сферу политичких интереса римокатоличке дубровачке републике, биле су у вјерском односу много различите од прилика у другим српским земљама. Утицај римокатолицизма био је ту снажан мал не толико, колико некада у предјелима старе Зете. Фра Мијо Батинић каже, да су у то доба "sljedbenici rimskog obreda u Trebinju slovili sa своје робожности", а како изгледа, они су олакшавали много радњу фратара о прозелитизму међу православним Србима. При оваквим приликама у требињској области, православни епископ требињски морао је бити врло опрезан и пуно енергичан, да би кадар био да сачува, као што је требало, у својој епархији од туђинске заразе православно свештенство и народ. Митрополит Висарион није био такав човјек. По ономе што се о њему зна, он је био више политички но црквени човјек. Интереси црквени за њега су били подређени политичким, и ради ових посљедњих он није био далек да жртвује прве. Ради овога он и није одбио, као патријарх Јован ону папину поуку, која је и њему, као и патријарху управљена била. У питању народног ослобођења он је радио споразумно са патријархом Јованом само у толико, у колико се то слагало са његовим сопственим програмом, који је он од

¹¹ Види патријархово писмо у додатку радње Ил. Руварца: О пећким патријарсима. Стр. 107-109.

¹² Ми смо ово исписали из поменутог автолиитографисаног листа. Спомиње о томе и Јоџ. Н. Томић у изврсној својој радњи: Пећки патријарх Јован и покрет хришћана на балканском полуострву 1592-1614 (Земун, 1903), стр. 117-118, и ту приказује, колико су патријарху Јовану лежали на срцу интереси православне цркве, покрај овега тога, што се он обраћао и римском папи у корист народнога покрета противу Турака.

неколико већ година извађао самостално и са својим људима, а слушајући савјете западњака и радећи по њиховом упуству. Поменуто је папино писмо на њега и на патријарха Јована од априла 1599. године; али још за три године прије тога ми налазимо Висариона у тијесној вези са западњацима, а посебно са фратром Домиником Андријашевићем, којег он уз друге разне кнезове својим потписом опуномоћава да ради код папе и код ћесара за народну ствар, и којег препоручује "као главу свијех нас", и да се "изван њега" нема вјеровати никоме другом.¹³ То је било 24. априла 1596. године; а мјесец дана кашње он, "бискупъ Визарио", пише аустријском херцегу Фердинанду, и моли га да би порадио о ослобођењу хришћана од Турака. Ту опет спомиње фра Доминика, као човјека од највећег поуздања, и каже херцегу, како од њега, од ћесара и "од светог отца папе" нада се, да ће се народ чим прије ослободити од великих невоља, које трпе под Турцима.¹⁴ За такво дјело он и народ отплатили би ћесару поданичком вјерношћу и послушношћу; а чиме би отплатили за то римскоме папи, митрополит Висарион није нашао још за нужно да у томе писму херцегу казује. Слиједеће године ми налазимо овог митрополита опет у тијесној вези са другим фратром, фра Томом Урсином. Некаква два српска калуђера, Дамјан и Павао, имали су да пођу у Рим папи Клименту VIII, да га замоле у име народа и српских главара, да би им послао војску и некога војводу, да би их ослободио од Турака, и у тој њиховој молби казују, како ће сва српска племена бити папи "верна и подложна", и изјављују: "а ми да смо вазда вашои светини подложни и матери цркви", и да ће имена римских папа свагда спомињати „на светихъ мисахъ”.¹⁵ Ова два красна калуђера фра Тома препоручује у писму из Дубровника 2. септембра 1597. кардиналу Алдобрандинију да би их папа лијепо примио, и у томе писму овај фратар спомиње и митрополита Висариона.¹⁶ Ова веза тога митрополита са фратрима, који су имали готово неограничени уплив на њега, а који нијесу престајали да рују противу православне вјере, била је судбоносна за православну цркву у Херцеговини, јер се тада зачала ту прва мисао о унији са Римом, која по срећи није тада ухватила корјена, али која је у другој половини XVII вијека изазвала

¹³ Ил. Руварац, О пећ. патријарсима. Стр. 50-51. Ово је Руварац навео из Slav. Bibliothek von Miklosich und Fidler, pag. 291-293, али које дјело ја нијесам могао сада имати при руци. Види што је казано о овоме фратру у биљ. 1 ове радње. Вриједно је погледати ио у *Illyricum Sacrum* (VI. 312-313), шта ту пише о овом фамозном фра Доминику, и какву је molestiorem controversiam он изазвао био ради бискупије, и како на посљетку damnatus fuit.

¹⁴ Види Висарионово писмо у збирци Др. Алексе Ивића: Неколико ћирилских споменика из XVI и XVII века. Стр. 9-11.

¹⁵ Сама та фамозна молба тих сретних српских православних калуђера наштампана је на стр. 56-58 збирке, коју је издао у Сарајеву Др. Karlo Horvat, Novi historijski spomenici za povjest Bosne i susjednih zemlja. У тој својој молби ти калуђери ријеђају по имену све српске владоце, почињући од Немање па до деспота Ивана, и мал не све српске манастире, и сви ти владоци и сви ти манастири били су "римске вере", као Немања!

¹⁶ Писмо на италијанском језику наштампано је на стр. 55-56 поменуте Хорватове збирке.

многе трзавице у животу те цркве, као што ћемо даље видјети.

Да од свег оног бучно започетог и бучно у почетку вођенога рада о народном ослобођењу од Турака, није ништа било, то смо видјели; али фратри ипак нешто постигоше за своју сврху у Херцеговини, и посебно у Требињу. Благодарећи вези својој са митрополитом Висарионом и повјерењу, које су код њега уживали, они су успјели да у народу задобију неке људе, а међу тима и неке калуђере требињске (као оног Дамјана и оног Павла), да им буду привржени и да их слушају у вјерским стварима, тако да мало по мало створише странку, која је тежила за везом са западом и нагињала римској цркви. Не може се доказати, да је митрополит Висарион каквим јавним чинима подупирао ту странку, али се не може навести ништа, ни што би доказивало да је он противу ње радио. И ми ћемо још даље поћи, и допустити, да Висарион није ништа знао ни о оном писму папи, које су понијела у Рим она два требињска калуђера са изјавом уније са римском црквом, него ће онај фра Тома бити примамлио те калуђере, који су морали бити без вјерске свијести, а можда и не писмени, као што су без те вјерске свијести, а и без савјести, били и други им другови, с којима ћемо се даље упознати, и исте калуђере послао у Рим и онако их топло препоручивао ономе кардиналу, да би, по свој прилици, показао Риму ревност фратара у обраћању "шизматика"; а можда је и сам тај фра Тома и саставио оно писмо, јер не вјерујемо, да би српски православни калуђер спомињао "мисе" у мјесто литургије, и да би ма колико неписмен био, говорио, да је био "римске вере" и Немања и сви насљедници му, као што је то речено у писму. Али, док ову олакшицу допуштамо за митрополита Висариона, не може му никада опроштена бити његова индиферентност у православној вјери и оно његово допуштање, да иновјерци слободно у народу раде противу православне цркве. Наскоро је послје тога (око 1602. године) умро Висарион. Западначка она странка у Требињу није смјела ни тада, ни за вријеме првих насљедника Висарионових, којих се, изгледа, за мало односно година пет измијенило, ничим се особито важнијим да истакне, и то благодарећи бодрој пажњи о очувању православне вјере у југозападним српским земљама српских пећских патријараха, који наслиједише патријарху Јовану.

Године 1639. постао је требињским митрополитом Василије (Јовановић). Одмах у почетку свога владиковања Василије се показао поборником православне вјере и великим противником римске пропаганде; нарочито је често дизао свој глас противу фратара, који су постали били безобзирни у прозелитизму међу тамошњим народом, ради чега је фратар Вињалић, као што ћемо даље видјети, назвао митрополита Василија "scismatico socciato". Да је ово морало изазвати незадовољство, а уједно и реакцију код фратара, појмљиво је по себи; и они почеше свима средствима роварити у народу противу Василија. Главну је улогу у овој агитацији водио босански фратар Бонифације, за кога фратарске хронике говоре као о врло живом раднику за ослобођење хришћана у Босни и Херцеговини у половини XVII вијека, али уједно и као о врло ревносном браниоцу римске вјере противу "шизматика". Противу митрополита Василија дигао је овај фратар све што је могао, и

митрополит је у тој прилици морао много да трпи, чак и од појединих између својих, и да се бори јавно за вјеру. Ова радња Василијева много је жестила фратре, између другог и с тога, што су у то вријеме почели били и у Риму сумњати о озбиљности и истинитости онога, што су они извјештавали конгрегацију о својим успјесима у ширењу римокатоличке вјере у Босни и Херцеговини и у Црној Гори. На приговоре за то из Рима, они су свима начинима настојали и радили да се оправдају, не зазирући ни од лажи, као што о овоме најбоље свједочи познати нам онај лажни извјештај Пропаганди, који спада управо у ово доба (1648.), о обраћењу свега оног мноштва православног народа и свештенства у поменутих земљама, па и у Далмацији, а у којем се извјештају казивало о обраћењу у римокатоличку вјеру и тројице српских владика, између којих је и Василијево име.

Док су овако заваравали Рим, радили су уједно свима средствима, да сатру у Требињу митрополита Василија, главно лице, које им је сметало и на путу стајало, да слободно врше свој посао. Успјеше на посјетку отуђити од митрополита Василија неки дио заблуђелих православних Срба, те учинити, да 1651. године буде подигнут на требињску митрополитску столицу неки калуђер по имену Арсеније, а противу законитог митрополита, Василија. Ко је тога Арсенија посветио за митрополита, и да ли је у истини био он посвећен за тај високи јерархијски степен, не зна се. Једини, који је имао право на то, био је тадашњи српски патријарх Гаврило (1647-1654). А овај патријарх није то учинио, јер је он, као што ћемо одмах видјети, штитио митрополита Василија и његова јерархијска права.

Само се по себи разумије, да појавом оног лажног митрополита Арсенија у Требињу, поред законитог митрополита Василија, морао се јавити метеж у народу и изазвати трзавице. У посао се тај тада уметнуо патријарх Гаврило. Упражњена је била у то вријеме сусједна источно херцеговачка епархија, која се звала: никшићком, планском, колашинском и морачком у кадилуку пријепољском, са столицом у Оногошту (Никшићу). Ову епархију патријарх Гаврило споји са требињском и преда је на управу митрополиту Василију, као што о томе свједочи патријархова синђелија од 29. новембра 1651. (која је наштампана овдје у Додатку под бр. IX). Овијем је хтио патријарх да јавно жигосе оног Арсенија и да обеснажи противуправославну радњу Требиња, пренијевши тежиште епархијске управе у област, која је удаљена била од западњачких интрига и чиста у православљу. Остао је митрополит Василије у Требињу све догле, док се нијесу утишали немири, који су ту изазвали били смутљивци и непријатељи православне цркве. А онај лажни митрополит Арсеније увидио је на посјетку и сам, да при енергичној одбрани цркве и црквене управе од стране патријарха Гаврила, њему нема даље станка у Требињу, те се у почетку 1654. уклонио из Херцеговине и прешао у Русију. У Русији је свршио онако, како је заслужио: био је заточен у Павловски манастир, и мало за тијем је и умро.¹⁷ Одласком овог неваљалца утишао се немир у требињској епархији, који је он и

¹⁷ Ил. Руварац, О Хум. епископима. Стр. 21.

његови штитници изазво био, и наступио је доста нормални црквени живот, тако да је слиједеће године (1655.) митрополит Василије могао миран пријећи на стално борављење у Оногшт, од куда је, као митрополит све Херцеговине, управљао црквом све до блажене смрти његове.¹⁸ Ово што сада наведосмо служи потврдом онога, што је казивао некада онај острошки архимандрит покојноме Караџићу. А ово већ и одвише јасно свједочи, да 1661. митрополит Василије није био у требињском манастиру, и дакле да није могао од туда никоме тада писати и слати своја писма.

Још мање је могао Василије да пише римскоме папи "из манастира блажене Госпоже у Требињу" 1671. године, кад се зна, да је у априлу те године умро, и да је посљедње године свога живота провео готово искључиво у свом манастиру Острогу као испосник.

Па од куда тада она два писма римским папама митрополита Василија, која је Тајнер објавио, и којима су послуже дали толико важности?

У одговор на ово питање ми се не бојимо јавно исказати, да су она *фалсификати*.

Два игумана требињскога манастира, најприје игуман Кирил, а послвије игуман Атанасије, ради простих материјалних интереса, саставише она писма, или сами, или што је много вјероватније, пустише да их други, вјештији у таквим нечистим работама саставе, метнуше на та писма име митрополита Василија, и тада их понесоше, или послаше, као Василијева писма, у Рим. Ово ми отворено тврдимо на основу онога, што је досада било овдје приведено, а што нам уједно расвјетљује, и како су та писма могла да постану.

Да кажемо најприје о првоме писму, ономе од 1661. године, које, као што рекосмо, не постоји, а о којем тек знадемо из писма папе Александра VII од 25. априла поменуће године.

Послвије одласка митрополита Василија требињскога манастира, између многих калуђера тога манастира било је доста и таквих, који су противни били мислима и правцу у радњи митрополита Василија, и који су живјели у традицијама злосретног оног лажног митрополита Арсенија, стојећи у вези са тамошњим фратрима и у

---

¹⁸ Пок. аустро-угарски консул у Требињу, *Вук Врчевић*, у једном чланку о манастирима и црквама у Херцеговини (у Љетопису Магиче Српске за 1910. књ. 270. стр. 58) пише по народном казивању, да се св. Василије уклонио из манастира Тврдоша и прешао у Острог, у 40-ој години свога живота. Ми не знамо тачно, које је године рођен Василије, и дакле која је година од Христовог рођења била, кад му је било 40 година. Али ако узмемо, да се он прије превјере црногорског владике Мардарија налазио у Црној Гори, као врло млад калуђер, коме је могло бити ваљда 20-25 година, а Мардаријева она превјера догодила се 1640. год., тада би могли држати, да се Василије родио између 1615. и 1620. године, и да му је могло бити 40 година од рођења 1655. или 1660. године, и дакле тих се година он могао био уклонити из Требиња у Никшић, односно у предјеле Острога. Ово би се подударало са оном годином, коју смо горе у тексту навели, и служило би новим доказом, да 1661, кад су требињски калуђери слали оно писмо папи Александру VII у Рим, Василија није већ било у требињском манастиру.

добрим односима са сусједима, који су помагали и штитили римску пропаганду. Између тих и таквих калуђера треба бројати и *Кирила*, тадашњег игумана требињскога манастира. А лако да се нашао тада у манастирској околини и какав нови фратар Павлин, ако не и онај исти, познати нам из оне посланице измишљеног морачкога сабора 1654. године, или можда какав нови фра Бонифације, којима је задатак био, да примамљују римскоме папи православне епископе и православне калуђере знатнијих манастира. Међутијем познато је, с каквим одушевљењем и заносом папе су примали к себи нове прозелите између српског свештенства, и колико су они штедри били у даровима, да би задржали у привржености к себи те прозелите и евентуално нове добили. Ово и друго још, а користећи се релативном удаљеношћу од Требиња митрополита Василија, навело је дотичне требињске калуђере, који су нагињали западњаштву, а између њих оног игумана Кирила, на мисао, да би се оним расположењем римских папа ускористили за свој манастир, а наравно на првом мјесту за своју животну угодност, и да би ради тога требало обратити се папи посебним писмом. Ту своју мисао и остварише, и саставише односно писмо; а да би писмо бољег успјеха имало, ставише име митрополита Василија, као да писмо полази од њега заједно са браством требињскога манастира. Судећи по папином одговору, писмо је морало садржати изјаву покорности и послушности римској цркви и њеном поглавици, и обећање, да ће у тој послушности за свагда остати и митрополит и све манастирско браство. Осим овога, писмо је морало приказивати велику оскудицу манастира у материјалним средствима, те молбу, да би папа помогао тој оскудици и послао манастиру милостињу; а уједно и да би препоручио манастир заштити и помоћи дубровачке републике. Па да би се боље у томе успјело, нађоше, да писмо мора лично понијети у Рим сам игуман Кирил. И ово је све било учињено ваљда у почетку 1661. године. Папа Александар VII, познат за своју енергију у одбрани интереса римске столице и за свој заносу пословима ширења власти те столице, повјеровало је без ограничења оном игуману, и учинио одмах све оно, о чему нам казује његово писмо од априла исте године, адресовано на име митрополита Василија, и које ће без сумње бити предао истом игуману да га уручи митрополиту. Али као што је без знања Василијева састављено било оно писмо, које је у име његово понио у Рим игуман Кирил, тако се тај игуман знао већ постарати, да ни папин одговор не дође у Василијеве руке. А што много поткрјепљује ово наше мишљење, то је околност, да у актима старог архива дубровачке републике, нема ни једног акта ни из оне, па ни из слиједећих година, који би доказивао ма какав писмени однос републике са митрополитом Василијем у послу требињског манастира. Што се пак тиче папинога писма републици, пажње је достојно, што тога писма нема у републичком архиву, не само, него при свој мојој марљивости у прегледању архивских списа, ја нијесам могао да нађем ни у регистрима аката, ни у записницима "вијећа умољених", па ни у другим писменим збиркама, никаква спомена о том папином писму. Шта се с тим писмом догодило, и да ли је оно уопште и дошло у руке дубровачког кнеза и

сенатора, ја не знам; а нећу да кажем, да је можда папа предао оном игуману и ово писмо, и да га је он ради својих рачуна затајао, као и оно за митрополита Василија. Свашта се може мислити, кад је ријеч о оном требињском игуману Кирилу, који је ради новца кадар био да тргује са највећом светињом и да гази вјеру своју.

А шта да кажемо о оном другом писму, које је у име митрополита Василија послато било 3. јануара 1671. из истога манастира тадашњем папи Клименту X?

Кажу, да је у то доба врло ревносно радио у Требињу око обраћања православних Срба у римокатолицизам неки босански францишканац фра Иво, који да је знао вјешто подилазити православнима и да је у том послу толико успјевао, да га је за то конгрегација Пропаганде писмено похвалила.¹⁹ Ако је тако, а немамо узрока да томе не вјерујемо, тада се нећемо преварити, ако у фра Ивину заслугу упишемо и ово писмо требињских калуђера папи Клименту. Митрополит Василије, далеко од Требиња, докончавао је дане живота свога у манастиру Острогу, те је и фра Иви лакше било радити. Нашао се тада у требињском манастиру за игумана неки *Атанасије*, за кога не можемо држати, да је био онако вјешт и окретан, као прије десет година игуман Кирил, јер улога, која му се у писму даје, не показује човјека од већега рада; а морао је бити и врло слабо писмен, судећи по стилизацији самога писма, која, у осталом, може бити да и није његова, него фра Ивина. Да је пак био сумњивог карактера и готов да за новце погази и свој образ, то показује садржај истога писма, ако га је понављамо, он сам саставио. Таквога човјека није било тешко оном похваљеном од Пропаганде требињском братру подвргнути свом моралном утицају; и тијем лакше, што је и њему и још ваљда којем требињском калуђеру жива била у успомени милостиња и дарови, што су прије десет година стигли били манастиру из Рима, а и обећање папе Александра, да неће ни унапријед заборавити требињски манастир својом помоћу. На ово посљедње биће подсјетио игумана фра Иво, те га склонио да састави посебно писмо за папу. Прво оно писмо уродило је богатим плодом највише сигурно с тога, што је било написано у име митрополита Василија, те одлучише и ово друго писмо написати у његово име, у нади, да ће проћи утајено као и оно прво, или да ће га бар знати притајати. И писмо је било састављено и отправљено у Рим по двама требињским калуђерима. Шта садржи и како је оно стилизовано, знадемо већ. Колико је пак оно сервилно по изразима, и колико је ниско по садржају, и достојно само људи, који ни најмањега појма немају о људском поносу, нека покаже сами текст писма, који смо нарочито хтјели да у Додатку наштапамо. Али то је писмо и светојасно наспрам узвишене личности митрополита Василија, јер га приказује, као ниског пузавца и као човјека, који не зна ни за свој људски понос, ни за епископско достојанство. Само писмо нема ничијега потписа, нити бар печата манастирског, али оно се налази у архиву конгрегације

¹⁹ Ово каже fra Mijo Vatinić у споменутом његовом дјелу (II, 132). А на стр. 20 ове радње видјели смо, како овај фра Мијо приписује фра Иви заслугу, што се митрополит Василије тобож поунијатио, и као унијат и умро.

Пропаганде међу другим епископским писмима (Vol. 54. f. 5), и ми немамо права да сумњамо о постојању његовом.

Кад успоредимо ово писмо са познатим нам писмом оног црногорског митрополита Мардарија, или са оном тобожњом посланицом 1654. године из Морачког манастира, ми морамо опазити велику сличност између тих списа, и према томе закључити, да сва три потичу из једне те исте ковнице. Само то писмо лако да није ни дошло у руке болежљивог осамдесетогодишњег старца, папе Климента X, него ће га бити примио кардинал Paluzzo Altieri, који је тада водио послове римске цркве, и учинио од истог писма ону употребу, коју је оно заслуживало: предао га је у архив пропаганде без икаквога ријешења. Тим се писмом само осрамотио онај игуман Атанасије и они требињски калуђери, који су уз њега били и писмо отпустили у Рим, али који се тиме уједно и светојерно огријешили о свијетло и свето име митрополита Василија, који је управо у то вријеме докончавао свој земаљски живот и посљедна богоугодна дјела на земљи чинио.

И овдје, како мислимо, доказано је до очигледности, да митрополит Василије није имао, нити је могао имати икаквог удјела у оним писмима, која се њему приписују, нити је он за њих ишта знао, него бесавјесна нека лица злоупотребише његовим именом ради нечисте своје сврхе, да би из Рима измамили новаца и дарова.

На допуну и ради свестраног разјашњења онога што рекосмо о карактеру, и особито о тврдоћи у православној вјери и оданости православној цркви митрополита Василија, приводимо двије биљешке из XVIII вијека, које, ма да су и кратке, али много кажу.

Између мноштва књига, које су написане биле на западу противу православне цркве, има једна, која је штампана 1764. у Загребу са насловом: *Brevis notitia schismatis graeci et contraversarium orientalium*, коју је написао P. Joann. Vat. Simunicus e Soc. Iesu. Један примјерак те данас ријетке књиге, која је сада моја својина, припадао је некада ученом фратру Г. Вињавићу, који је умро 1781. На том примјерку овај фратар својом је руком записао у кратко о вјерским приликама у Босни и Херцеговини у другој половини XVIII вијека, и ту је ставио биљешку и о митрополиту захумском Василију, да је био "un uomo molto pio e religioso, ma *cocciuto scismatico*, e ostile al nostro ordine". Фратар Вињавић ради своје објективности саставља ријетки изузетак између друге браће му, који су писали о православној цркви и њеним истакнутијим радницима у посљедњим вијековима у српским земљама. Он је искрени приврженик своје цркве, али уједно и правичан у суђењу о православној цркви, противу које није никада допустио себи неприличне ријечи, а што показује његов састављени на италијанском језику историјско-хронолошки компендијум о Југословенима, који долази до 1769. године.²⁰ Ради овога ми и приведосмо ону његову биљешку, која сама би довољна била да покаже, колико је митрополит Василије одан

²⁰ О овој Вињавићевој радњи, која се налази још у рукопису, види моју: "Правосл. Далмација". Стр. 7. биљ. 9.

био својој православној вјери.

Савременик Вињалићу био је православни далматински епископ Симеон Кончаревић. У познатом свом љетопису владика овај под 1654. годином спомиње херцеговачког митрополита Василија. На л. 271-273. он говори о догађајима у Далмацији и околним земљама у вријеме кандијскога рата између Млечића и Турака, те биљежећи тадашње вјерске прилике у Далмацији, Босни и Херцеговини, казује за митрополита Василија, како се морао борити противу иновјерне пропаганде у Херцеговини, и како су фратри непрестано ровали и бунили народ противу њега. Спомиње га и под 1667. годином, и хвали га за његову велику побожност и за његово старање о манастиру Острогу. Ту биљежи и његов полазак исте године из Острога у Пећ.²¹ А биљешке епископа Кончаревића у његовом љетопису увијек су тачне и историјски оправдане, као што смо то на другом мјесту споменули.²² Да поткријепимо ове двије сада наведене биљешке свједоџбом, ма било и негативног карактера, једног љутог противника православне вјере из прве половине XVIII вијека, некадашњег барског архиепископа, а послвије архиепископа задарског, Викентија Змајевића, из његовог *Specchio della verità*. У том својем добро познатом спису овај Змајевић устаје највећом жестином противу православне вјере, и посебно противу православних Срба и њихових епископа. У 9. глави тога свога списка он говори о требињском манастиру за вријеме папе Александра VII, оног истог папе, којему је, како се казује, слао 1661. године митрополит Василије познато нам своје писмо из требињског манастира. Између осталог ту Змајевић пише, како је у то вријеме један игуман тог требињског манастира, по имену Симеон, ишао у Рим папи Александру VII. и исповједио римокатоличко вјероисповједање, признавши папино старјешинство, и како га је папа за то богато обдарио; али послвије, кад се повратио из Рима, *si burló della professione di fede*, јавно опорекло је оно исповједање, и уз то се још хвалио, како је знао вјешто да превари Рим (*con maggior piacere di aver ingannato*

²¹ Овдје Кончаревић биљежи, како је митрополита Василија пратио у Пећ кнез Лука Владиславић из Гацкога, и заједно са митрополитом затијем повратио се у Острог, и том приликом богато обдарио подострошки манастир. Под 1711. години говори се у истом љетопису о Сави Владиславићу, сину поменутога кнеза Луке, који Сава да је привољео рускога цара Петра Великога, да управу познато писмо владици и народним поглавицама у Црну Гору (3. марта 1711). За истог Саву ту пише, да је живио прије у Дубровнику (до 1687) и ту дружио са најугледнијом дубровачком властелом, да је затијем прешао најприје у Цариград, пак у Русију, и ту да је велики глас стекао за своју дипломатску вјештину и да је од цара Петра Великог одликован био високим титулима; послвије, да је 1717. долазио у Дубровник, гдје га сјајно дочекаше, али да је затијем озловољен отишао из Дубровника, јер му нијесу хтјели допустити да сагради једну црквицу православну у врту једне своје куће. О животу и раду овог кнеза (*comitis*) Саве Владиславића, кога руски писци титулишу „графъ рагузинскій“ чујем, да један млади професор спрема за штампу посебну монографију. То је добро, јер има много легендарнога у ономе, што се данас још чита и чује о томе кнезу, којему су чак језуити (Ињат Гради) посвећивали своје пјесме.

²² О Кончаревићевом љетопису види: Гласник далматинске цркве за 1897. Стр. 129-131.

Roma). Је ли ово истина, или није, што је ту казао Змајевић о том требињском игуману Симеону, ми нећемо да испитујемо. Може бити да је истина; јер у свему оном своме спису Змајевић показује опширно познавање прилика требињске области, и посебно православног требињског манастира и његових тадашњих калуђера; а могао је он то и познавати, јер је званично био, прије него што ће заузети задарску архиепископску столицу, *visitatore apostolico alle chiese della Serbia, Albania, Macedonia e Bulgaria*, и као такав обишао је све српске земље и лично се упознао са свим црквеним приликама у тим земљама. И сада питам ја, је ли могуће допустити, да онако енергичан човјек, и уједно онакав фанатични римокатолик, какав је био тај Змајевић, да би он у реченом својем спису, или у другим својим многим опширним извјештајима конгрегацији Пропаганде о православним Србима у Босни и Херцеговини, у којим извјештајима он стотине потанкости спомиње о дотичним православним владикама и манастирима,²³ је ли могуће, велим, да би он, говорећи о добу папе Александра VII и о оном требињском игуману Симеону, који је ишао томе папи, а то је све могло бити између 1655. и 1667, кад је тај папа владао, и кад је Василије био одавна херцеговачки митрополит, да би исти Змајевић пропустио био да спомене о онаком крупном догађају, какав би био превјера једног онако истакнутог српског православног митрополита, митрополита Василија, кад би истинит био тај догађај? И сада смо, ја мислим, на чисто са питањем о превјери митрополита Василија, коју са онаквим триумфом истакоше западњаци.

Са свога гледишта и у интересу своје цркве ти западњаци могоше то истакнути. Са те стране не може им за то бити замјерке. Чули су свјedoцбу једнога папе, да му је митрополит Василије 1661. године слао писмо своје покорности римској цркви и одступања од православног вјеровања, а затијем су прочитали писмо истога митрополита од 1671. године другоме папи, у којем му писму свечано понавља ону исту покорност, и то је већ оним западњацима довољно било, да истакну, како је "митрополит Василије са цијелим требињским манастиром остао вијеран католичкој цркви и уз то гојио најњежније осјећаје према папи, главару кршћанства". Да ли су пак била аутентична она два писма папи истога митрополита, то се њих није тицало, као што се то није тицало ни свих оних других, који досада говорише о тим писмима.

Ми смо међутијем видјели да она писма нијесу аутентична, и према томе да је измишљотина све оно, што се рекло о митрополиту Василију на основу тих писама. Па ко је онда крив за постанак оних писама, и да је на основу истих могла пасти онаква црна љага, као што је апостасија од вјере, на успомену херцеговачког митрополита Василија, оног "добляго вѣры православныя поборника, отгоняцаго отъ церкви еретическiя горкiя плевели"?

---

²³ Види у мојем издању: Списи о историји православне цркве у Далмацији и Историји (Задар, 1889) Стр. 124. 132. 139. 157. 173. 195. 199. Толико је овај Змајевић прећерао био у својим поступањима прогиву православне цркве, да је сам Сенат млетачке републике принуђен био позвати га на ред. Види у истом издању докуменат СУП, стр. 203-204.

Криви су калуђери, који су у она времена били у требињском манастиру, а посредно и они калуђери, који су првих година XVII вијека били у морачком манастиру. Ово смо видјели, и ово је до очигледности доказано.

Пок. архимандрит Руварац, пишући о дјеловању фратара у југозападним српским земљама у XVII. вијеку, кад се радило о ослобођењу хришћана од Турака, и осврћући се на то, како су они себе издавали за делегате и пуномоћнике хришћанских народа у Турској, пита: "Тко ће да зна и тко ће да верује тим босанским фратровима, који су се непрестано мотали тамо амо и обијали прагове австријскога двора и австријских ђенерала, али увек гледали и вребали прилику, да што за себе упецају?" Ово каже пок. Руварац за фратре онога доба. А ово исто, само мало друкчије, може се рећи и за разне калуђере онога доба, који су такође обијали прагове разних великаша на Западу. Само што за српске православне калуђере тога доба, постоји још једна врло отежавна околност. Фратри јесу се "непрестано мотали тамо амо и вребали да што за себе упецају", али они нијесу никада заборављали вјеру своју, нити интересе своје цркве; док они српски православни калуђери ради својих личних материјалних интереса продавали су и вјеру своју, и тако рећи такмили се у Риму, који ће боље да покаже, како се одметнуо од православне цркве, само да би чим више измамио материјалне помоћи из Рима. Образ им се види у писму из требињског манастира од 3. јануара 1671. папи Клименту X! И знајући све што се збивало у поменутих земљама у оно доба, ми смионо тврдимо, да само благодарећи вјерској свијести српскога народа, православна се вјера сачувала у оним српским предјелима. "Чувар је благочастија само тијело цркве, то јест, сами народ", рекоше у половини прошлога вијека православни источни патријарси. За српски народ ово се може рећи у најпотпунијем смислу, јер је он једини кроз све вијекове сачувао православље у српским земљама. Своје је манастире он љубио и пазио као највећу светињу, и приступао им је кад је год могао. Али није то чинио, што су га тамо привлачили калуђери својом молитвом и својим богоугодним дјелима, него што је одан био православној вјери својој и што је вјеровао у светињу мјеста, гдје почивају мошти његових великих светитеља, у чију се помоћ он у својим невољама надао. А ако је у разним тешким историјским приликама неки мали дио српскога народа превјерио, томе је у највећој мјери крив немар оних, који су позвани били да га од тога сачувају, а између којих међутијем, на црну и вјечиту срамоту своју, било је доста, који му собом у томе пружаху примјер. Каквих је све калуђера било особито у требињском манастиру у оно доба, тј. у другој поли XVII вијека, видјели смо. А народно предање казује, да је између њих било врло поганих људи и за свако зло способних. По истоме предању, др. Влад. Ђоровић биљежи у поменутој својој радњи, да је и "сам св. Василије због пакости свога браства морао да бјежи у Острог."

Испитавши све односне документе, и штампане и нештампане, који се тичу херцеговачког митрополита Василија, прикупивши све биљешке, које смо могли да о њему нађемо, и проучивши све прилике тадашњег црквено-народног живота у Херцеговини и околним земљама, ми смо тијем извршили постављени себи задатак

о томе, колико је истинито оно дописивање митрополита Василија са римским папама.

Да укратко сада споменемо главно, што знадемо из живота митрополита Василија, Острошкога светитеља, а што је на истини основано, допунивши и у неколико поновивши оно што смо већ рекли.

*

Свети Василије Острошки родом је Херцеговац. Већ у младим својим годинама ступио је у калуђерство у Светобогородичном манастиру Требињском (Тврдошу).

Као млад калуђер налазио се св. Василије за неко вријеме у манастиру на Цетињу у Црној Гори за владиковања митрополита Мардарија Корнећанина. Кад је овај митрополит ступио у свезу са агентима римске пропаганде и спремао се на превјеру, коју је послје и извршио, млади калуђер Василије негодовао је на то и старао се одвратити Мардарија од зле његове намјере. Послје је Василије ово и јавно чинио, кад је видио Мардаријево упорство, и јавне је бесједе говорио у одбрану истине православне вјере, а противу римских заблуда. Ово је била једна од првих основа, ради чега га у синасару односне му црквене службе животописац спомиње, као ревнитеља православља. Мардарије онај није могао ништа да учини противу Василија, уз којег је био сав народ црногорски, него га је оклеветао за један гријех, у којем се сам тај злосретни митрополит налазио, и тијем наравно приморао је морално Василија да се уклони.²⁴ Повратио се св. Василије у свој постриг, у Требињски манастир, и ту буде произведен за архимандрита. Као архимандрит отишао је у Свету Гору и затијем у Русију. Из Русије се повратио у отаџбину са богатим даровима, које је добио од рускога царскога двора и од побожних Руса.

Из једнога записа дознајемо, да је 1639. године св. Василије био већ митрополит захумски.²⁵ Редовно епархијско сједиште имао је у Требињу, све до 1655. године, кад је пренио сједиште у Оногшт (Никшић).

За прво вријеме свога владиковања изгледа да је митрополит Василије могао да мирно управља повјереном му црквом. Али 1651. године догодио се познати нам метеж у требињској епархији, који је изазвао онај наметнути митрополит Арсеније. Том приликом, и пошто је сав тај метеж изазван био од агената римске пропаганде, чија је намјера била отргнути ону епархију од православне цркве и придружити је римској столици, св. Василије се истакао енергичним и одушевљеним браниоцем православне вјере. У поменутом синасару истакнут је овај моменат и узвишеност учења православне вјере, а у сједалну црквене службе св. Василију, црква га овако велича: Православно, свјате Василије, церковъ Христову упаслъ еси, еретическія отгоняя горкія плевели; сего ради во вишнихъ водворяешися блаженне.

Поменуте (1651.) године, српски патријарх Гаврило спојио је требињску епархију

²⁴ П. Ровински у поменутом својем дјелу (I, 497) пише: „Владыка Мардарій, приживши со служившей у него дѣвужкой ребенка, хотѣлъ взвалит ету бѣду на молодаго Василия, впоследствии острожскаго Святителя, который въ то время жилъ при владыкѣ въ монастырѣ”

²⁵ Ил. Руварац, О хум. епископима. Стр. 18. Љуб. Стојановић, Ст. записи. I, 338.

са источно-херцеговачком, а четири године кашње пренио је св. Василије епархијско сједиште у Оногошт, од куда је за петнаест година управљао црквом све Херцеговине. Услијед интрига, које су се биле почеле опет појављивати у требињској епархији, а у правцу прије поменутог лажног митрополита Арсенија, патријарх Гаврило нашао је за нужно потврдити 1657. своју пређашњу синђелију о спојењу обје епархије, како би тијем био за свагда прекраћен сваки даљи спор.²⁶

Тежња за подвижничким усамљеничким животом била је урођена св. Василију. Тој је својој тежњи он давао израза и тада, кад је у Требињу боравио, и то сваки пут, кад му се за то згода пружала, удаљавајући се на молитву у усамљена мјеста, а чиме су се, као што смо видјели, користили непријатељи његови у своје нечисте сврхе. Прешавши у Оногошт, који се, упоредо са немирном требињском облашћу, налазио у доста мирном предјелу, св. Василије нашао је сада згуду да може лакше задовољавати својој подвижничкој тежњи, те је почео често бивати у брдовитим мјестима Острога, особито ондје, гдје се налазила једна пећина, која је била испосница старијег једног српског подвижника, и у којој је св. Василије често проводио вријеме у посту и молитви. Ту је била и црквица са неколико ћелијица у облику манастира, гдје је св. Василије, као што сам пише, проводио вријеме са другим испосницима у молитви. Послије он је све то обновио и манастир уредио; па да би обезбиједио цркву и манастир са материјалне стране, он је купио више земаља у манастирској околини, и то све приложио цркви у част Ваведенија св. Богородице и Острошком манастиру. Свједочи о томе његово завјештајно писмо, које се и данас чува, и које је по неким штампаним издањима написано било 1663, а по другима 1666. године. Ово писмо налази се у Додатку под бр. X, из којег се дознаје, какве је све земље св. Василије приложио Световаведенском манастиру Острошком.

Из једнога записа дознајемо, да је 1667. саграђена била у пећини и друга црквица у част светог Крста Господња, а благословом св. Василија.²⁷

Те исте (1667.) године ишао је св. Василије у Пећ к патријарху Максиму. Повод је томе био, да Острошком манастиру обезбиједи оне земље, које је он даровао био манастиру, а које су хтјели да присвоје неки сељаци, па је св. Василије желио, да патријаршеским авторитетом буду принуђени они сељаци да мирују у манастирска добра. Патријарх је повољно ријешао Василијеву жељу, и издао у Пећи односну грамату, која је штампана у Додатку под бр. XI.

Посљедње године свога земаљског живота провео је св. Василије у Острошким странама мирно. Тако мислимо, јер немамо историјских података о противном. Да је тада већи дио времена проводио у посту и молитви, спремајући се за одлазак у вјечни живот, свједочи живо још народно предање. Умро је 29. априла 1671. године, а свето тијело његово показало је, да му је душа на небу међу светитељима и Божјим

²⁶ Види ту потврду у синђелији патријарха Гаврила, штампаној у Додатку IX ове радње.

²⁷ Нић. Дучић, Књиж. радови. II. 22.

Епископ Никодим Милаш –Свети Василије Острошки, Разјашњење једнога питања

угодницима.

ЛИСТИНЕ

I

Запис у архиву Пропаганде у Риму о обраћењу у римокатоличку вјеру Херцеговачког митрополита Василија и Светобогородичног требињског манастира.

Romae. An. 1661.

Cum Abbas S. Mariae Tribuniensis in Dalmatia graeci ritus ad urbem se contulerit, fideique Catholicae professione emissa obedientiam Sanctissimo Domino nostro Alexandra VII tam suo quam suorum monachorum nomine praestiterit, litterasque R. P. D. Basili Archiepiscopi Hertzegovinae in Servia ejusdem ritus ac sui Fratris exhibuerit, Sanctitas sua ejus fidem ac zelum pateme amplectens, tarn ipsum cum suis monachis, quam Archiepiscopum cum ejus fratre in gremium S. Matris Ecclesiae benigne excepit, eosdemque nonnullis Catholicis suo nomine commendatos esse voluit, ut tanquam vere Catholici habeantur ab omnibus, fraternaeque caritatis officiis ac favoribus, ubi opus fuerit, minime destituantur. Verum cum idem Abbas mox discessurus institerit, ut ad continuandam fovendamque in posteram cum Apostolica Sede communionem, firmiterque stabiliendam, ac conservandos in Catholicae Ecclesiae unitate Archiepiscopos, Abbates, monachosque successores subsidium aliquod statuto tempore decerneretur pro accessu et recessu monachorum, qui ad obedientiam praestandam et unionem Catholicam profitendam ac renovandam ab iis missi fuerint, Sacra Congregatio ipsius pietatem commendans eosdem in Domino hortata est, ut coelesti lumini, quod ipsis divina largitas impertiri dignata est, gratos sese praestantes, maternaeque dilectionis memores, quam haec Sancta Sedes erga eos exhibuit, et parata est exhibere, nullatenus praetermittant singulis quadrienniis duos ex eisdem monachis litteris obedientialibus Catholicam religionem profitentibus instructos ad Urbem transmitti; atque ne ob comitatus carentiam id intemittere interdum cogantur, Sua Sanctitate annuente, decrevit, ut viaticum scutorum 70. pro utroque, postquam ad Urbem pervenerint, subministretur, et in aedibus Sac. Congreg. recipiantur hospitio, certo scientes grato semper animo se fore excipiendos, gratisque spiritualibus, quibus se dignos praestiterint, ab hac Sancta Sede fovendos ac decorandos.

M. Alericius Seer.

D. Farlati, Illyricum Sacrum. Tom. VII. pag. 315.

II

Писмо папе Александра VII херцеговачком митрополиту Василију.

Romae, 25. Aprilis 1661.

Venerabili fratri Basilio, archiepiscopo Hercegovinae Alexander papa VII

Venerabilis frater salutem etc.

Literas fraternitatis tuae, quas dilectus filius Cyrillus istius monasterii Trebinensis igumanus reddidit, libenter accepimus, eumque de rebus vestris sedulo disserentem attente ac benigne audivimus. Porro studium eximium, quo et hanc sedem et principem Apostolorum in humilitatis nostrae persona tum pie veneraris, in primis gratum et acceptum accidit, tum pastoralis curae diligentiam tuam, et salutis animaram zelum praecipuo patemae caritatis affectu complectimur, cujus etiam documenta, quoties occasio tulerit, numquam profecto deerunt. Interim te, ac monasterium, uti postulas, rectori, et consiliariis reipublicae Ragusinae accurate commendamus. In reliquo tibi et populis istis sub infidelium gravi jugo gementium opem afferre posse vellemus; ex omni corde certe compatimur. Quae sane Cyrillus aliaque plura de nostra pro rebus vestris sollicitudine, et animi propensi voluntate reffere poterit. Ut igitur illi hoc jure fidem habeas valde cupimus Frateraitati tuae, cunctisque monasterii Trebinienensis religiosis assidua gratiae Divinae munera precamur apostolicamque benedictionem peramanter impertimur.

Datum Romae apud s. Mariam majorem sub annulo piscatoris die 25. aprilis 1661. Pontificatus nostri anno septimo.

Aug. Theiner, Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia. Tom. II pag. 160-161.

III

Писмо папе Александра VII кнезу и сенату дубровачке републике.

Romae, 25. Aprilis 1661.

Dilectis filiis nobilibus viris rectori et consiliariis reipublicae Ragusinae Alexander papa VII.

Dilecti filli nobiles viri salutem etc.

Etsi non dubitamus, quin pro nobilitatum vestrarum in Deum et catholicam religionem pietate ven. frater Basilius, archiepiscopus Hercegovinae cum suo monasterio Trebinensi post agnitam orthodoxae fidei veritatem, et huic sanctae sedi praestitam obedientiam vobis multo magis caras et acceptus futurus sit: tamen exigit muneris pontiticii cura, ut hunc tam libertati vestrae, cui plurimum se debere profitetur, accurate commendemus. Pro certo enim habemus fore, ut quam animi propensi benignitatem religiosis viris hactenus impendistis, ut illos ad sanctam fidem penitus amplectendam hac etiam ratione promptiores efficeretis, eis communionem catholica jam fraentibus nedum conservare, sed etiam augere et cumulare plane velit. Hoc etiam patemam caritatem nostram vobis arctius devincietis, et quod caput est, ipsius omnipotentis Dei gratiam et protectionem magis magisque demerebimini. Nobilitatibus vestris apostolicam benedictionem peramanter impertimur.

Datum Romae apud sanctam Mariam majorem sub annulo piscatoris die 25. aprilis

1661. Pontificatus nostri anno septimo.

Theiner. II, 161.

IV

Писмо херцеговачког митрополита Василија папи Клименту X, којим писмом моли заједно са Атанасијом игуманом требињског манастира и манастирским браством од папе милостињу.

Требиње, 3. јануара 1671.

Иже вишњаго Бога промишленијем всепреосвјашченому и Богом избраному и Апостолом равнопрестолному пастиру и научитељу опћеному светије вјере карстјанске, светога Петра намјеснику, и васељенскомучителеу, наставников наставнику, оцем оцу, надахнутому Светога Духа, избраному господину и господару нашему Клименту десетому и свој осталој римској господи от нас Василија митрополита Херцеговини и Захмији, и от нас игумана Атанасија а све остале братије наше свете Госпе у Требињу ниско поклоненије, твојега пријестола подножију цјелованије. А по том свети Оче, карстјанска круно и дико и похвало! разумљела је Ваша Светиња наше туге и невоље, које от проклетижех Турака трпимо на ове стране за ове рати, што смо поднијели ми и наши људи; у којој муци и невољи неуздамо се у другога него у Господина Бога и у Тебе, свети Оче, и право утјешеније! и да ће нас свете Твоје молитве помошчи и благослов, који примимо грјешни, да бисмо вјеру сачували, свети Оче! Тукли смо се, по горах крили и по спилах, који убоден, који објешен, који на колац набијен, имајушчи пред очи, шчо учини свети Атанасије и остали свети мученици и исповједници от непријазника прогоњени. И тако от Господина Бога дође нам помоћ; тере неколији остадосмо и к манастиру се прикуписмо, и у њему пред карстом, који нам је послао свети Отац, који је био Александар, намисник Светиње Твоје, непрестано Бога молимо, да Вам славу умножи многа љета и да стаду својему Пастира доброга удржи, посветилишча чинити племенитом чашом, коју нам такође, како обиљежје Ваше љубави, посласте. И хотели смо отдавна послати нашу браћу, да би света мјеста походили, и Светињи се Твојој поклонили, и туге наше показали; али свети Оче! нијесмо смели от Турака; јере је била рат. А сада неки, сам знаш, светло сунце! посласмо два наша иста брата: попа јермонаха Филипа и попа јермонаха Симеона, да се у Светиње Твоје благослове ва мјесто васех нас. И доброта је Ваша отрједила, да нам буде дати милостини, када бисмо послали наше калуђере. Сада их шљемо иста наша два калуђера и шљемо нашу исту књигу, која нам је отређена от престола Вашего; и у књиги одписата племената милостиња, коју нијесмо примили. Има 9 година да бојећи се Турака нијесмо смели доходити и Светињи се Твојој поклонити. Најпреосвјашчена главо, Светитељу Божји! прими братију нашу, и помози нам, јелико Те Дух Свети научи, јере нам се на велики церкви труло увинуло, и око церкви парасури поукидали от трјешње, која је била на ове стране, и у Турској области много харча требује, а ми не

Епископ Никодим Милаш –Свети Василије Острошки, Разјашњење једнога питања

имамо својих много башчин, него што просимо по земљи, те се тијем помажемо. А свето писмо каже, своју цркву не оставити, која је била чувена по много земље. Да Ти смо препоручени свети Оче, а ми смо дужни, Твојега Светитељства слуге, Господа Бога молити, како је предато по уставу светих апостола, за Светињу Твоју и осталу Римску Господу, који Тебе ноги цједују, умилено поклањајесмо. И да сут прочеје Ваше светитељске молитви, да нас могу помоћи.

Писано у манастиру Блажене Госпоже у Требињу мјесца Јенуара 3. дан.

Theiner, II, 201-202.

V

Извјештај римској конгрегацији Пропаганде о обраћењу 1648. године три православна српска владике и мноштва свештенства у римокатоличку вјеру.

An. 1648.

Illustrissimus et Reverendissimus Epiphanius Stephanovichius, natus Onzae in oppido regni Bosnae, Archiepiscopus Dalmatiae ritus graeci, est Metropolitae duarum Ecclesiarum, unius videlicet in civitate Marciae in regione Rovista appellata sub jurisdictione Imperatoris, cujus episcopus est Basilius, alterius vero in civitate Bagnae Bosinensi sub imperio Turcaram, cui praesides Isaias; utriusque idem Epiphanius jure metropolitico praeest, iure autem dioecisiano duas in Dalmatia regiones complectitur, Clissensem videlicet et Lichanum. In Clissensi haec habet loca sibi subjecta, Clissam, Chiunium, Plamoz, Biogradum, Cetinam, Dernisium, Verliccam, Signum, Sarpium, Pontaz, Cluz, Bilay, Bonich, Mostaibech, Ostrovizza, ultra Chercam fluvium Barticevum, Serbam, Gacup, Prologon, S. Nicolaum, S. Mariam, S. Michaellem, Pescam et Dineredim. In Lichano autem Clin, Scardonam, Delin, Lachisiza, Casich, Uranam, Zomonicum, Nadinum, Polisnicon, Islan, utrumque Obrovazium, Corbat, Pogosich, Besilovich, Ostrovizzam, citra Chercam Stermizzam, Grataz, Ofdinam, Novibily, Bibelich, Gribaz, Perasich, Boguc, Radich et Boinich.

Hic Praesul Epiphanius, qui aetatis octogesimum praetergressus est, Kalendis Novembris anni 1648. in oppido Pontadurae et suo et omnium qui loca supradicta incolunt, nomine, coram me solemniter professione tum schisma et errores Graecorum ejuravit, tum suam et omnium suorum obedientiam Sedi Apostolicae in perpetuum addidit. Ne Romam ipse adiret et sanctissimo Patri Innocentio X debita venerationis officia praestaret, impedimentum fuit ipsa senectus propemodum extrema et valetudo male affecta; qui suas partes ageret, suaque vice fungeretur, Rev. Abbatem Monasterii Charchensis S. Michaelis cum aliis duobus internunciis misit.

Praeter Archiepiscopum et duos illos Episcopos, quos dixi, Sanctae Romanae Ecclesiae reconciliandos curavi octoginta Presbyteros Calogeros Parochos, P. Victorem Presbyterum de Pecce, Matthaem Popovichium Diaconum apud Pastrovichios, et alteram Diaconum apud lacum Podgorizae, Calogeram Monasterii Cetinensis in Montenegro, et alteram ejusdem Monasterii alumnum filium Comitum Zuppae, Praesulem Bessarionem

Епископ Никодим Милаш –Свети Василије Острошки, Разјашњење једнога питања

Montisnigri natum annos triginta, qui Romae, dum literis operam daret, Catholicae Fidei professionem emisit, eamque ab illo, postquam Episcopus factus est, renovandam curavi, sex Parochos Zuppae regionis, videlicet S Theodori, S. Venerandae, S. Joannis, S. Martini, S. Nicolai, S. Stephani, Parochos Pastrovichiorum, Parochos Mainotarum S. Venerandae et Christi in caelum ascendentis, Parochos Montisnigri S. Mariae, Borgorodizae, Gospojae, S. Archangeli, villae Crachianae prope Buduam, B. Mariae Negusiensis, S. Nicolai Catharenis, S. Demetrii apud Catharam, S. Joannis Spizzae, S. Lucae, S. Georgii, S. Archangeli Lupizae, S. Spiritus et S. Mariae Lustizae, S. Joannis Chrysostomi, itemque Georgium Protopapam totius Lustizae. His adde Parochum multaram villarum in Lichano tractu sive Sangiacatu, itemque Parochum Clissensis Sangiacatus, et alios plures.

Farlati. VII, 130-131.

VI

*Посланица српског православног сабора у манастиру Морачком папи
Инокентију X, којом му сабор изјављује своју послушност.*

Ман. Морача, 1. дек. 1654.

Свјетјешему оцу и господину папи римскому Иноцентију десетому, правитељу светом великом саборном и апостолском церквом.

Иже в благодјети пресветаго Духа живушћему великому и прјевисокому више реченому оцу и учитељу и пастиру словесним овцам стада Христова, ихже ради владика Христос кров своју милостивно излија, Апостолом же намјестному и сапрјестолному великому и врховному апостоу Петру, Иноцентију десетому, светому бистрому и свјетљејшему осјатељу западним церквам и восточним, и всему великому сабору светије највеличјеј саборњеј и апостолсчјеј римској церквје, всегда вам радоватисе на многаа љета, по Апостоу рекшему: братије радујтесе всегда о Господје. Амин.

Краљевскоје здапије в сербсчјеј земли, великаа церков зовома Морача, храм успеније прјесветије и блаженије Богородице. Сију бо церков сазда и украси благочастиви краљ Стефан Влкановић, внук светаго и мироточиваго краља Симеона сербскаго, ихже бо и до днес их светаа тјелеса многаа мира испушчајут и исцјеленија недужним подајут.

И великому сабору бившу при нашеј више речењеј церкви Морацкој, не точију јединишч но многашчи, и епископи и игумни и иноци; и многу глаголанију творешчим нам на саборје, како би нам мошчно било, утајено сатворити наше желаније и љубов, да пошљемо посланике наше поклонитисе великому престолу апостолскому, понеже нам њест мошчно јавје и гласито к Светини Ви пријти и поклонитисе; на кувинијех приморских при пути сваком стрегут нас љутије агаренскије змије, да тамо никто от нас не пролазит. Глагољут бо безакони херетици: идут к западним краљем бран и војску дивгнути на них. И јединаго епископа љутоју смртију уморише, именов Пајсеја, пастира от земељ харбаншких; тога епископа

наредил бјеше нови патријарх наш наречени Гавријл, да сиј епископ вамјесто јегово поклонитсе престолу отачаскому; исто дјело некако херетици злим них уишчренијем ошчутише и сатворише зло дјело, епископу нападеније, а ним безаконии на пагубу, и нашу невољу и страх коју имамо от них по все дни и часи, неможемо исказати ни писанију предати; точију может Вашеј Светини сказати посланик ваш а наш опшчи брат Павлин, који очивидње видел јест наше невоље и туге. Паки же повељенијем нашего патријарха бист в сије годишче при нашеј више речењеј цркви сабор, и на сем саборје бист начелни и старјејши епископ Јевтимије, ваљевскије земљи пастир и гардијан Ананије и множаство иноков и множаство народа каршчијанскаго. И на сем саборје многу плачу и слезам бившим, како нас предаде Бог в руки херетичаске и отлучит нас от варховнаго и начелњејшаго пастира свего света и васељенскиј црквахучитеља; и отнимише от нас грамате и филозовије учителнице и станпарије красних риторических книг, за истину Богу са праведнаа творешчему грјех ради наших; и јешче Бога благодаримо о литургији и закону, не сут бо сије отнимили от црквах наших, точију не могут никако насишчени бити агаренске змије сребра и злата и тљенаго и мимоходешчаго именија.

Ти же о свети и превисоки и апостолу варховному светому Петру намјестни, и прежде речени свети Папо васељенских црквах и учителниц источниче сушчим поднеби ревнитељ, буди Христа ради, подај руку помоћи цркви и земљи нашој.

И прјежде речени наши сабори србски васи се поклањајемо твојему светому и великому пастирем начелнику, а светих ног стопи лобизајемо недостојними нашими устнами, и на кољену падајушче и вију прјеклањајушче и Твојој честније и прјепочтованије Светини молешчесе, и васему светому и великому сабору римскому светије руцје лобизајемо. Бамјесто васех нас наши посланици Светињу Вашу лобизајушче и молешчесе Вашеј честњеј милости, да се на нас умилостиви велики апостолски римски саборни прјестол, да получимо од прјесвјетлаго апостолскаго намесника и учитеља учителницу и станпарију в нашеј србсцјеј земљи, да нас напојите жеждушчих светим книгам ученијем, јакоже и Малој Руси творите милост и полуучују от светиње Вашего сабору Русиијани.

Повељенијем нашего патријарха прјежде реченаго посласмо до више реченаго светаго прјестола два наша добра редовника гардајана Максима и Циртиријона, да се поклонет вамјесто вцсјех нас прјестолу светому, и светому оцу Папи и васему његову сабору. А старјејшина наш патријарх има желаније и љубов к светому више реченому прјестолу; и сако хошчет послати вамјесто његовојединого епископа свога на поклоненије, и благословеније да вазме; него в сије врјемје не прилучит се в нашеј земљи: имал јест повељеније от ћесара, и пошал је в Русискују земљу.

И милост Ваша и молитви светије да будут с нами смјерјеними вавјеки. Амин.

(Овдје стоји сада мали печат епископа оног Јевтимија ваљевског).

Сије писаније писано јест на прјежде реченом саборје, в немже старјејшина бист и управитељ епископ ваљевски Јевтимије вамјесто васјех епискупов иних, а повељенијем патријарха Гавријла србскаго, не могушчи јему пријти на више речени

Епископ Никодим Милаш –Свети Василије Острошки, Разјашњење једнога питања

сабор страха ради агаренскога.

Писа се в љето от сазданија мира 7162, а от спасителнаго пришаствија а Христа Бога нашего 1652. на сабору при цркви Морацкој мјесеца декембра 1. дан.

(Овдје стоји печат морачког манастира).

Ва светије и почтованије руки светаго оца Папи да се прједаст частно.

Рукопис у архиву Пропаганде. Lettere antiche. Bulgaria e Servia. Vol. 220. f. 286. Година од Христовога рођења стављена је у посланици погрјешно, него треба 1654.

VII

Писмо Мардарија цетињског митрополита папи Урбану VIII.

Cetinae, An. 1640.

Summo, Magno Domino, Patri, Doctori, auctoritate, voluntate, gratia Dei omnipotentis, qui ante saecula est et erit sine principio et fine, Patris, Filii et Spiritus Sancti, gloriosi Dei et adorandi, Papae magnae et inclytae Romae, Summo Capiti totius orbis et omnium fidelium, Amatori Iesu Christi, ab Deo coronato, ab Deo consecrato, ab Deo constituto super omnia regna, ab uno ad extremum terrae confinium coruscanti, a Sanctis Apostolis illustrato et glorificato, Mardarius Dei gratia Episcopus Macedoniae, patriae Magni Alexandri, Montisnigri in Monasterio D. Ioannis Cernovichii in Campo Cetinae ad confinium Cathari.

Dominus praepotens Deus, scrutator cordium, inspector cogitationum humanarum optime novit, quanto ferveam desiderio Romam adeundi, et per me ipsum testificandi meam cum ista sancta Sede conjunctionem, fidem erga illam et observantiam. Iamque omnia paraveram, quae ad profectionem Romanam mihi opus erant, ut Sacrae Congregationi per Franciscum de Leonardis Archidiaconum et Franciscum Bolizam Equitem significandum curavi; sed rumor ac fama de adventu exercitus Turcici cum quotidie magis increbresceret, non sine acerbissimo animi sensu et dolore mihi moram iniecit: quippe hi populi, quibuscum consilium, quod coeperam itineris Romani cominunicaveram, Turcarum metu perculsi supplices ac trepidi ad me coierant orantes et obsecrantes, ne se in tali ac tanto discrimine constitutes desererem, neve praesentiae et auctoritatis Episcopalis solatium ac praesidium illis eriperem. Quocirca illorum voluntati ac precibus obsequendum putavi. Si autem, Deo miserante, hoc periculum depulsum fuerit, ut rebus pavidis ac pertubatis securitas et tranquillitas affulgeat, mense proximo Sextili navigium conscendam, quo in Italiam transmittens in Urbem venire properabo. Quod si nondum res a metu imrainentis calamitatis quietae fuerint, duos e primoribus calogers hujus monasterii mittam, qui ad pedes Sanctitatis Vestrae advoluti meant Vobis atque isti sanctissimae Sedi obedientiam et perpetuam cum ea conjunctionem polliceantur, atque caelestem et faustam mihi precationem a Vobis exorent, tamquam a communi omnium parente et successore maximi illius et gloriosissimi Supremi Apostolorum Principis Petri, cui dictum fuit a Domino: "Quidquid solveris et bene precaveris super terram, erit solutum et confirmatum in coelis." Spero autem fore et confido, ut, quem

Епископ Никодим Милаш –Свети Василије Острошки, Разјашњење једнога питања

admodum ego cum meis hisce populis supremae auctoritati Vestrae me in perpetuum addico, dedo atque obstringo, sic etiam Vos, veluti universalis Pater, Doctor et Pastor, nos omnes in sinum charitatis Vestrae recipiatis; cum scriptum sit: "Eum, qui venit ad me, non eijciam foras"; simul misereamini nostraram calamitatum; quippe undique et assidue ab hostibus Christiani nominis vexamur et opprimamur. Nam ipsi quoque opera misericordiae a Christo Domino praecepta exercere, et Christianis ritus Latini afflictis atque aerumniosis subvenire, et quam possumus opem ferre non ommittimus, cum in suis miseriis et calamitatibus ad nostram monasterium confugiunt, quod est in hisce partibus fortunae Christianorum miserae atque jactatae, veluti portus et cornmune profugium; ita et nos a charitate Vestra et munificentia omnia, quibus indigemus, auxilia et praesidia speramus. Deus Optimus Maximus Sanctitatem Vestram salvam et incolumem conservet, in caelo terraque magnificet.

Farlati, VII, 128-129.

VIII

Писмо папе Урбана VIII цетињском митрополиту Мардарију.

Romae, 12 Mai 1640.

Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei. Vener. Fratri etc.

Venerabilis Frater. Salutem etc.

Exultat in Domino spiritus noster, quoties ovem aliquam ex ragientis leonis faucibus ereptam summa Dei benignitate in loco pascuae et super aquas refectionis collocatam esse audimus. Proinde majorem in modum gavisi sumus, cum ex Fraternitatis tuae literis jampridem cognovimus, te ad Romanae Ecclesiae communionem, extra quam non est salus, animiim convertisse. Nuper autem cumulata est nostra laetitia, cum in variis impedimentis detentus, quin Romam proficisceris, dilectos filios Bessarionem archidiaconum una cum alio hieromonacho, tuumque nepotem hue allegasti, ut nobis tuo nomine obedientiam praestarent. Itaque datas eis ad nos literas libenter legimus, quibus eximiam animi pietatem ostendis, ac sanctam Romanam Ecclesiam, Fidei magistram, et tuam omniumque fidelium monachoram pio affectu veneraris. Homines a te missos benevole atque humaniter excepimus, qui tuum erga nos et Apostolicam Sedem obsequium et praeclaram voluntatem fuse testati sunt. Proinde te, licet regionum intervallo disjunctum, peramanter complectimur in visceribus Iesu Christi. Charitas enim, quae est vinculum perfectionis, omnia conjungit. Nos sane coraraunis parentis munere fungentes, quaecumque ad aeternam salutem comparandam praesidia istis populis subministrari possunt, a nostra sollicitudine desiderari mmquam passuri sumus. Tu autem, Venerabilis Frater, summo Dei beneficio illustratus in posterum dare operam debes, ut, qui in tenebris et umbra mortis sedent, ad lucem catholicae veritatis emergant. Latus tibi proponitur campus ad virtutem et pastorale munus exercendum; ingens est vinea, quam tibi excolendam Altissimus dedit. Auge plantationem, imigationem adhibe; et incrementum dabit ipse bonoram auctor Deus. Praesertim vero cupimus, ut Pairiarcham

Епископ Никодим Милаш –Свети Василије Острошки, Разјашњење једнога питања

taunt ad Apostolicam unitatem revocare contendas, ac sedulo cures, ut unitatem, quam sacrosancta Concilia docuerant, amplectatur. Quod haud difficile tibi futurum esse arbitramur; cum apud ilium gratia et auctoritate plurimum valeas. Prosequere igitur opus Dei et consilia, quae, divino afflante Spiritu, aggressus es, constanter perfice. Laxa retia in capturam, ut animas Christo lucrifacias, qui eas pretioso sanguine redemit. Id a te postulat officii tui ratio; id de te nobis indubitanter pollicemur; et, quamquam te sponte currentem alieno admonitu excitari nihil necesse existimemus, tamen pro nostra pastoralis sollicitudine, et quia te valde diligimus, et de te ac tua virtute egregie sentimus, te efficacius hortamur. Denique ab eo, qui est pax nostra, caelestis gratiae praesidium et diuturnam felicitatem postulamus Fraternitati tuae, tum Apostolicam benedictionem ex animo impartimur.

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris die 12. Maji Pontificatus Nostri anno XVII.

Farlati, VII, 129.

IX

Синђелија пећског патријарха Гаврила митрополиту Василију.

Грачница, 27. нов. 1651.

Гавријл милостију Божијеју Архијепископ Пекски, васем Серблем и Болгаром и свјем иним странама и западнаго приморја Патријарх.

Смјерјеније моје пишет в Богоспасену Епархију, јеже зоветсе Никшић и Плану и Колашиновиће и Морачу, јеже јест кадилук Преполошки, преподбњејшим игуменом, свјешченоиноком и иноком, благоговјејним протопопом, честњејшим свјешчеником и иже в Христа Бога благовјерним христијаном, Војеводам, Спахијам, Кнезовом и васем православним христијаном, великим же и малим. Благодат Божија и помошч светих србских просјетитељ, буди са васеми вамаи.

По сих вјесто ви буди, како дадох и благослових више речену епархију Владикје Захлмскому, кир Василију, шчо је држао покојни Владика Максим и светочивши Владика Пајсеј, буди им вјечнаа памет. Паки же примите са усрднијем више реченаго Владику и част му творите подобну како законо својему митрополиту, и што јест уречени Владички хак и милостиња и благословеније, то васе са миростију исправите без васакаго прекословија, како сте и доселе имали усрдије, такожде и одселе. Ашче ли се обрете који свјешченик непокоран и што му је уречено кесим царев са миростију не плати, такови имат подјети клетву са отлученијем; ашче ли љубо који христијанин буде сапротиван или цареву са мирностију не плати, такови хошчет бити проклет и отлучен од цркве Божије и от сабора христијанскога; по закону Божијему повинујте се и својему Владикје част творите подобну, јако да примете благословеније а не клетву, тако да ви јест ва разумје, и јако да благодат Господа Бога и покров пречистије Богородице на вас и на чадах и домовех ваших православних.

Епископ Никодим Милаш –Свети Василије Острошки, Разјашњење једнога питања

И писа се сија сингелија ва свако сахраненије и утврденије, и подаде се Владикје захлмскому кир Василију ва руцје. Ва љето 7159, то је от рождаства Христова 1651, мјесеца ноемрија 27. индиктијона 4, на Грачници (М. П).

На истој санђелији стоји опет нова потврда истога патријарха: И паки јакоже и прјежде било, и сада благословисмо, тако дах и благослових, ини да не будет кромје Владике кир Василија вишереченаго. Љет. 7165. (или од Христова рођења 1657).

Просвјета, лист за цркву и школу. Цетиње, 1893. стр. 457-458. Тоq. 1894. стр. 597.

Х

*Писмо митрополита Василија, којим дарива неке земље манастиру
Острошком.*

Год.1666.

Василије, милостију Божијеју митрополит Захлмски и Херцеговски.

Пишем увјеренија ради истини да се знајет христијаном, како бих некоје време у Острогу у пустини, и приложих усрдно свој труд и своје именије, не пошчедјев Бога ради и светије Богородице милости ради и понових с некојеју братијеју, како се само дело каже, с Богом. И мнози ми пакост дејаше, али Бог помошчник ми бист на васако дело благо. И пишем ва узнаније служабником церковним по мне, који служите Богу и светеј Богородици у Острогу у студеној стене то плоти ради Божије, да весте и ви и христијане по мне, који узбудете, шчо купих Вели До за дванаест гроша и по, и Спижића земљу и Добропоље от пута до реке и с јазом за два гроша; а шчо је његово било под лозом, то је приложио цркви; и шчо сам купио Зануглицу у Милановића, у Раича и у Вумила за грош и букилу пшенице, бје пшеница скупа, и у Петра Живковића шчо сам купио Зануглицу за два гроша, а више, шчо сам му дао, види Бог и света Богородица. То све приложих и дах цркви у Острог за окрмленије (и утјешеније) братијам, гдје ми је толи дуги труд и именије, које приложих и спенжах за своју душу от својега усрдија ту и заједно даје и ово више писаноје. Васе предах ва руце вишњега Бога и светеј Богородици в љето 7174. (или од Христова рођења 1666). То је тако, да се знајет.

По дно писма додато је ово:

Купих Велики До и све Владовића и Заугнице. Бог сведок. И тко би се покусио да нешто отними од манастира, отнимио Господ Бог таковому разоритељу његов дом, кућу и стоку са синови, и васе његово именије да му Господ Бог порази и расипа ванезапу ва веки, амин. Да га траг и ожак погибне ва веки, амин.

Нић. Дучић, Књажевна радова. Биоград, 1892. II, 23-24. По тексту овога писма, штампаном у "Просвјета", 1894. (стр. 598), писмо би ово Василијево било од 1663, а не 1666. године.

ХИ

Српска пећски патријарх Максим потврђује земље, које је митрополит Василије

Епископ Никодим Милаш –Свети Василије Острошки, Разјашњење једнога питања

поклонио манастиру Острошком.

Пећ, 5. окт. 1667.

Максим, Божијеју милостију патријарх Пекски и всем Срблем и Блгаром и прочим.

Пишем в богохранимоје племе Вражегрмце кир кнезу Раичу и васем христијаном мир и благословеније, који се повинујете закону Божију и старијега писанију, да вјесте, како приходи к нам владика Василије, и сказа нам, да је купио Вели До у Савје Лаковића за 12 гроша и по. И ашче се који от вас христијан покусит, да отнимит тој До от манастира зовома Острог, храм Ваведеније пресветије Владичице наше Богородице и Приснодјеви Марије, да отнимит јему Господ Бог таковому разоритељу његов дом и њега и његове синове и његову стоку, и васе његово именије да му Господ Бог поразит и расипа ванезапу, и да траг и корен погибнет ва вјеки, амин; и за тај До и за другу земљу, коју је купио владика, те је церкви оставио, или је који христијанин церкви продао или приложио за своју душу, паки други без пута притискује, да га притисне васака рђа њега и његов дом, или (који) церковно краде или без пута тре, потро њега Господ Бог; и ако ћете својој церкви и својим калогером красти или пакост творити, а туждим церквам и калогером милостињу давати, ако ћете тако чинити, не ћете от Бога ни јено добро имати. А који прјеслуша сије писаније, да јест проклет, и да га траг погине, а он се не раствори ва вјеки. Амин.

Мјесеца октомврија 5, индиктијон 11, в љето 7175. (а од Христ. рођ. 1667) у Пеки.

Просвјета за год. 1893. стр. 458.